

СРД SRD

Год. V.

ДУБРОВНИК, 30. септембра 1906.

Бр. 10.
Br. 10.

ДЕНЕВРИЈА.

Pilarska pripovijestпок. **Mata Vodopića.**

Uredio Dum Vice Medini. Čilipi.

Priponenak.

Ova novela posmrtna je književna ostavština biskupa i narodnog pripovjedača Mata Vodopića. Nju nam je velikodušno ustupio vlc. gosp. paroh u Čilipima *Dum Vice Medini*. Prva dva poglavja bila su štampana u vanrednom izdanju „*Crvene Hrvatske*“ 28. maja 1906.

Cijenimo, da treba da potanje obavijestimo čitaoce o stvari na temelju podataka samog gospodina Medini-a; a ovo on i sam želi od nas.

Malo dana iza smrti biskupove 1893. gospodin Medini i brat pokojnikov, pomorski kapetan, Niko prebirući u privatnom pisaćem stolu pokojnikovu nadose dotad nepoznati rukopis *Denevrije*, o kojenju pokojni biskup ni bratu nije nigda ništa govorio. To je bilo za njih otkriće. Kad su obojica počeli listati rukopis, našla su silnijeh ispravaka i dometaka na njemu, dokaz mara i pomnje pokojnikove. Na mjestima se rukopis vrlo mučno razumio, te je gosp. Medini-a stalo dosta glavobolje, dok je razmrsio neke tačke. Na jednom umetnutu listiću bješe i raspored poglavjâ. Ali na žalost s *Denevrijom* dogodilo se od prilike isto što i s drugom Vodopićevom novelom, s „*Marijom Konavokom*“, koja je bila ostala nedovršena kao i *Denevrija*, samo još gore. „*Marija*“ je „*Konavoka*“ dopunjena po podacima samog biskupa i brata mu i odštampana u „*Matici*

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А

Hrvatskoj". A u *Denevriji* ima šesnaest poglavja; nu očito je da tu ima velikijeh praznina, koje nije moguće popuniti. Gosp. Medini je ipak šesnaesto poglavje popunio i svršio.

Medini drži da je Vodopić začeo i obradio veće od polovine novele, kad je kao kanonik stanovao „na vrh Pila“. Zatim Vodopića zateče imenovanje za biskupa i smete ga u književnom radu, te mu ne dade da svrši *Denevriju*, koja ne bi zaostajala za drugom njegovom pripovijesti *Tužna Jele*, što se tiče ljepote jezika, živahnosti dijaloga i ganutljivosti. Ona je po svoj prilici imala biti kao kruna njegova književnoga rada, dokazom njegove ljubavi prama Dubrovniku, njegovu zavičaju, poznavanja dubrovačke prošlosti, dubrovačkog života, navadâ i običaja. Kao što je njegovo župnikovanje u Konavlima iznijelo *Mariju Konavoku*, ono u Gružu *Tužnu Jelu*, tako on službujući kao kanonik u Dubrovniku hotio je da u *Đenevriji* opiše intimni život Dubrovčana iza pada republike, da istakne kontraste između starog duha i poretka i novog nametnutog silom dogadaja, te da prostini epizodom, bez velikih zapletaja, skupi veselje prizore iz prostog života dubrovačkog, kakvome je on glavom bio svjedokom u mладим svojim godinama i da nečim baš „Dubrovačkim“ ugodno napoji dušu i srce pravog Dubrovčanina.

Ovo je izvadak iz pisma, što je g. Medini upravio „Crvenoj Hrvatskoj“, kad joj je poslao ona dva poglavja. Iz pisma, koje je nama upravio, zgodno je da priopćimo ovo:

„Javljam Vam sada da sam naumio dati *Srđu* sva znamenitija poglavja iz Vodopićeve *Đenevrije*. I po onomu što je ostalo dubrovački je život već dostatno opisan.

Bili ste rekli? Čini se da sve ono onako teče na brzu ruku, a tamo pokojnik je onaj uvod i opis (t. j. prva dva poglavja) tri puta sastavio, pa rasparao, dok nije izišlo onako — kako sam se uvjerio po izvornom rukopisu.

Ostavio sam njeke osobite dubrovačke forme i načine govora, pa molim Vas da ostane kao n. pr. *grajski*, *er*, *vrva* (mjesto *vreva*), *množ*, *joštera*, *opeta*, *diljina* (mj. *duljina*), *kutnje*, *žlje*, *gredom* i slično.

Što se tiče teksta, taj ostaje koliko se može više u književnom jeziku; nu u dijalogu taj ne bi bio ovjeran odraz du-

brovačkog govora, kad se ne bi ostavilo ono dubrovačko *jom* mjes. *joj: prid* mj. *pred* i slično.“

Srdačno blagodarimo Dum V. Medini-u, što nam je za „*Srd*“ ustupio ovu ostavštinu Dum Matovu.

Uredništvo.

I.

Stupiš li na zapadna vrata Dubrovnika, ili, po našu, vrata od Pilâ, eto te odmah pod osjenom ljepahne dubravice — blûde Dubrovčana — koji je goje i njeguju kao majka dijete, er ljeti rado poda nju istrkuju, da odahnu i rashlade se od pridušnoga žara, koji pritiskuje ih sred grajskijeh zidina.

To su ti „Brsalje“. Ne cijeni, prijatelju moj, da je to slovo puljiško, kako bi neki htjeli — nije. Glasoviti Otac Appendix kazivao mi je — a njegove se broje — da „Brsalje“ dolazi od „Bršljana“, er u prastara doba bješe ga ondje gôra; pa naše negdašnje gospodice, er bijaše im mučno da jednjem zametom jezika zazvrće *Br*, zašuškaju *s*, razmažu *lj*, dok bi iz male rîle ispala ona oporna riječ „Bršljan“, s vremenom pomekšaše je i prekrojiše u „Brsalje“.¹

Ih, ih... što će ti vrisnuti sada na me naši mladi filozofi, etimolozi, kako da ih rečem!... ne ču ti smjeti već ni na Pile izaći! — — No molim ih, nek ustave se za malo, dok još kojugod sličnu saslušaju, pa onda neka kriče na me, koliko im drago; a ja mirno pred kafanom na Brsaljam srkati ču kafu i smjaču se, kako sam našao im posla bez posla.

Spomenuh kafanu. Tako je; na poljani od Brsalja, pod onijem gustijem dubičima, s jedne strane prostrana je Birimisina kafana, a s protivne veljačka gostionica,² kamenita sjedališta naokolo su, da se odmoriš; u sredini hladenac žive vode svojijem žuborom veseli te; prema jugu prostrano more ljeti miluje te vlažnijem dahom, al zimi straši te i mrkoće: ne stupaj s ove strane do na kraj poljane, ak ne češ da te celuje celovom, kojijem se ne nadaš.

¹ Kažu da ova riječ dolazi od italijanske: *bersaglio* t. j. nišan, jer je tu negda bio nišan. — Ured.

² Sad je tu pomorska škola. — Ured.

На sjever paka i preko puta od Pila izdiže se uzor polača nekad vlastelina Miha Đordića, a danas pretvorena dio u gostonicu, a dio u društvenu dvoranu, gdje po izbor go poda sakupljaju se, da čitaju novine, i provedu veselo poklade.¹ Mimo polaču pogled uzlazi na ubavi Konô, odovud uz „Posat“ do vrh Srda, koga završuje ogromna tvrdava „Forte Imperiale“, i koga naš puk ne zna drukčije nazivati već „Srđ“, er tu mu nekada bijaše zavjetna crkvica svetijeh mučenika Srđa i Baka, prvijeh odvjetnika stare Lanze.

Nazad pedeset godišta, u vrijeme ovе povijesti, ne bijaše ni pomenute Birimišine kafane ni gostonice, da li neka mala kućarica, nazvana „kabana“, i omirine kuće Tadije kamenara. „Kabana“ za vrijeme stare vlade bijaše stražarica, u kojoj jeseni stajala bi straža Lastovaca s ronkam (sulicam) i pazila, da ne bi unosilo se u grad inostrano vino; pa buduć da u ovome vijeku, koji od napretka imenuje se, sve napreduje, kabana malo po malo nareste kafanom, a mjesto Tadijine kuće uze gostonica.²

Tako isto ne bijaše kao danas s one strane puta, ispred polače Đordićeve ono dugo uže kočija sa četom vragometne dječetine i besposlenijeh kočijaša, koji se natječu da te povuku do Gruža i dalje (kad godi s pogibom da vrat ulomiš); već bijaše predivo čelâ i guminâ za našijeh brodova, koji se u Gružu gradijahu. Napredak je i to, dà, kao i ono nešto umiješena blata, što se vidi pred kočijam i konjskijem nogama, te da ga pregaziš, trebaju ti čizme do koljena. Hee — kume ljuboviću — rijeće mi kogod, načeo si zamijerati, ali ne znaš, da u općene napretka nema, a da ne bude tamo i amo po koja kakva šteta?

— Tako je, tako je, oslobođi Bože! ne zamijeram napretku, neg jedino želio bih, da kočije budu tvrde, a kočijaši bolji, i ako je moguće manje blata pred grajskijem vratima, jer ne cijenim da napredak sastoji u konjskomu blatu i u upregnutoj kočiji, u kojoj kad me povuče kočijaš, da se ova razdvoji, te njezina sprednja kola s konjima — hajdee — k vragu

¹ Sad je tu poštarski ured. — Ured.

² Ova nova kuća zgradena je 1857. godine. — Ured.

niz Boninovo, a stražnja prevrate se i sa mnom hrknu o dolinu, pa lez' tu, dok te kogod ispoteže ispod mještine i kolâ, ako ne slomljena, a to der dobro zgruhana. „Onoga mi što grijе“, da rečem po konavosku, to nije napredak, već, već... O mene luda! nije napredak za mene, da li je za majstorâ od kočija i za liječnika, er nalaze, ne velim koristi, neg većeg posla, oni da poprave kočije, ovi da liječe prebijena leda i zgruhane kosti.

Nu, štioče moj mili, praštaj mi!... zašao sam, mjesto da te provodim po Pilam, ustavih se pri napretku!... smokve i napredak i moja šuplja glava, koja jošter nije naučila, a već bojim se i hoće li, kad što radi da ne misli o drugomu. Krenimo se dakle udilj, prije neg opeta kuda zađem...

Da te vodim u Pile; tuda bit ćeš i sam prolazio, pa uzgreda sagledao, što našao si da sagledaš. Hajde da te provedem niz ovu ulicu pokraj Brsalja; možda nijesi joštera ovuder prolazio; sadimo, pokazat će ti, stavarca, ali opet, opet bit će ti nešto novo.

Nu prije neg uđemo u ulicu, pitaš me, što je ona kuća onđe na desno?

— Ona kuća, kako je vidiš, neugledna je, ali znatna; skini joj klobuk, er je jedna od naj starijeh kuća take vrste u Evropi: kuća milostinje, u kojoj odhranjuju se nevina dječica, plod sramotna porođenja, što ona, koja ga je na svijet vrgla, il odmeće ga, il ne smije da se oda. U ono prvo doba kada strogija i skladnija čudorednost etijaše u našemu gradu, ovaj mali zavod bijaše dostatan, da sahrani pak i odgoji petero šestero take dječice, koja, dok bi navršila desetak godinâ, ovdje bi boravila i vidjela bi se u erlenjem dolamicam igrušiti po pretkuću. Potlje škrbili se naši djedovi, da od njih naprave zanatliju, pomorca, službenicu — sveđ poštenjaka, korisna sebi i drugomu. A danas?... što hoj da ti rečem?... uzmnožila se raspuštenost, pa s njom broj takijeh sirotica, i već zavod nije dostatan svojoj prvoj zadaći; jedino što ih privriježi za koji dan, pa s njima na babstvo po selijima. Kakav naraštaj potlja od njih napravi se? To ne pitaj mene, već kumicu Janju i kumpara Vuka, er naj više daje ih se na babstvo u Konavle.¹

¹ Ovaj je zavod ukinut a njegovo djelovanje pripada sada bônici. — Ur.

— Jesi li sad miran, kada činio si mi da opeta zadem? Hömo, hömo naprijed. Evo nas u ulici. Ovo prvo ovdje na desno s velikom lokvom u pretkuću naša je stara mastionica, i u doba ove povjesti jedina na glasu, u kojoj naš narod od Neretve do Kotora i s pogranične Hercegovine nosio je u mast domaće raznovrsno sukno. Sada je već spala, er nije sama. Napredak i u tomu molim te, kad se sjetiš da sam nastavio o čemu drugomu da povijedam, drni me za haljinu.

Evo nas pred kućom Zlatanovom: naprijed, okrenimo na desno i slazeći po malo, evo na lijevo crkvice sv. Đurđa, pred njom poljanica, pa opeta ulica do nugla kuće Đurjanove. Ovdje dijeli se na dvoje; hömo na lijevo i evo nas na igalu i prema onomu ogromnomu kuku, što izdiže se iz sred mora. Od pamтивјека nazvan je „*Penatur*“ taj kuk, jamačno s toga, er podnosi bijes silnoga mora, kad uzavri na valove, koji se oda nj razbijaju i ne potkopavaju kuće, što su na žalu. Ime mu je kako čuješ lacmansko, a ne našinsko; da stanem tražiti od kuda i kako — ne ču hvala ti er si me zadrmao; no molim drugi put lakše, da mi ne priparaš leto od ovoga... kako se veli naški? ja ne znam.

— Kaput na život.

— Aha! baš „kaput na život“ — to ti je pravo iz Zagreba; vidiš, ja nijesam znao....

Proć „*Penaturu*“ visi se ona zanimiva hrid, kojoj vrhunac je „*Lovrijenčeva tvrdava*“ i skupa s njime štiti ono malušno morsko pristupište, gdje ljeti dovoze se šionice Mljetske i Ston-ske s drvljem za goriva: mala ali zgodna prodaja za našijeh Pilara, da pribave drva za zime.

Da ti povijedam, kako godine 1039 od Dubrovačke vlade bijaše sazidana tvrđava sv. Lovrijenca, to bi već zvalo se, da pogrijevam juhu; ako ti je stalo, jami Prvu Knjigu „Povjesti Dubrovnika“ od O. Appendixi, pa gledaj na str. 251.

Ostavimo igalo i uputimo na zapad, i evo te ončas s ovećom gradom na lijevo, koju dok mimôdemos molim da zatisnes nos: ovo ti je naša *Tabakarija*.

— Dà, dà, to ti je rukotvornica duhana; no odveće je nečista.

— A što ćeš, prijatelju, da ti odjavim?... žao mi je da nijesi pogodio. Ovo ti je strujarnica, kućetina gdje kože struju se, pa i za to nečista.

— Po Bogu brate, kako to? što imaju posla kože s duhanom? od kuda tako ime?

— Aha! tu sam te čeko. Povidjet ću ti, nu nemoj zadrpit me za leto od.... kaputa na život (sreća da sam upamlio!) ... Čuješ, brate; svako mjesto ima svojih riječi, pa i Dubrovnik svojih. Za što naši škundjedi nadjedoše ime onome kuku „Penatur“? — er im je bilo drago; za što strujarnici „Tabakarija“? — ne samo er im je bilo drago, neg joštera, er, kada bi prolazili mimo ovo mjesto, s onoga nečesa što odiše iznutra, iskihali bi se do mile volje; škakljiv je nenaučnijem nozdrima zadah strujarnice, radi česa i duhan, kad ga nevičan šmrkneš; i s toga rekoh ti, da zatisneš nos, dok mimôdemo. Dubrovčani za šalu nazvaše strujarnicu tabakarijom; i ime joj do danas ostade, unarodi se, te i sam O. Dellabella uvali ga u svoj rječnik pod slovo *C*, kojijem počinje njezino odgovorno talijansko ime. A sada nek te upitam, kako današnja kojagod naša gospojica: Reci mi, molim te, jesli li *persvaz*?¹

— Teke.. teke: prosto ti bila ta, kao i ona od Brsalja.

— Pomozi Bože, kad si mi pričeo praštati. — Ostavivši za plećima Tabakariju, slijedimo naprijed. Kućice, koje su nam s jedne i druge strane, pribitak su Čebedijâ ili ti bijeljarâ, kožuharâ, tabakarâ, vunarâ. I ovuda i niz ulicu Đurjanovu, niz koju smo sašli, ćut ćeš neprestavno ondje pucati vunu za bijeljâ, ondje mlatiti stanom, na komu ih ču, negdje šibati i na grebenu razvlačiti vunu za pernicâ. Vidjet ćeš takoder kod kutnjijeh vrata ženske, da čupaju s obluženijeh koža vunu i kostret za službu bijeljara; ili između dvije štice kamenom pritisnute musti ispucanu vunu i na cijevi navijati osnovu i potku budućijeh bijelja. Muški pjevaju, ženske popijevaju po dubrovačku, sve lijepo, skladno i veselo, osobito kada imaju mnogo rabote. To im je življenje, pa uz to se i vesele.

Ovo te prati, dok izdušiš na „Kolorinu“. Evo nas, posmehujuš se, znam i za što; nu ako budeš tražit mi razlog i

¹ Italijanska riječ *persuaso* t. j. uvjeren. — Ured.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА
korijen naših mještanih nazivaka, kako si i od Tabakarije, prijatelju moj, badijav ti šetnja, a meni zaludu natucanje. Od kad Dubrovnik bâbi se Dubrovnikom, od tada i Kolorina Kolorinom. Čuo sam u djetinstvu od neke stare Nike popijevati:

„Ide Matko priko *Kolorine*
Sukajući crne brke fine,
Ide pobro da zavrže *kolo*....“

dalje ne spominjem; no dostatno je, da shvatiš od kuda mjestu ispane ime.

Kolorina je brežuljasti podanak kamenite glavice „*Gradac*“, prema nami na zapad; ima nekoliko prostora, zgodna je za sušilo vune pilarskih bijeljara i ženskoga platna. Sa sjevera zatvaraju je zidine vrtâ s ovećijem kućama, među kojijem ona krajna tiho je gojilište sirotnijeh djevojčica, kojijem prirodna milostivost starijeh Dubrovčana podigne zavod, u kojemu, pod upravom narodnjih učiteljica, naučile bi se svakoj kutnjoj radnji, pa čitanju i pisanju, i nastale bi il dobre matere il izvrsne dvorkinje.¹

Sa južne strane nekoji je nesprtni nalog kućaricâ na svôd pločama pokrivenijeh. Ove nekad bijahu za službu kožuhara, kada Dubrovčani među inijem trgovinama prekomorskoj Pulji prometahu i kožuhe od kožuhara svojijeh pripravljene, i blago ne malahno s toga im naplivalo.. Sada su kućarice bijeljarske sprême izatkanih bijelja i proste vunetine.

Pod kućaricam zja mali zaton „Kolorine“ stisnut od tud i od ovud od strašno osovjenih visokijeh hridi *Vješala* i *Lovrijenca*. Ovdje more, izim po jugu, tiho je, i za to obljubljeno ljetno kupalište Pilarâ, a kad umrači, bôme i Pilaricâ.²

Uz Kolorinu, sklanjajući malo na lijevo, *Danče* su — grobište — stan mrvijeh s crkvom i s Dumnicam njihovijem stražaricam. Samotno mjesto, odijeljeno od živijeh, kako vidiš, zidom, što bi rekao da je uzdignut uprav za to. Do zida život i koprcanje; za zidom smrt i ledeno grobno mrvilo.

Ali tamo drugi krat prošetat ćemo se; sada ćemo natrag da te provedem još jednom ulicom, s kojom trebuje mi da te

¹ Ta je kuća sad preinačena i utjelovljena sa zgradom zavoda Milosrdnijeh sestrica. — Ured.

² Sad ljeti ima tu drveno kupalište za muške i ženske. — Ured.

uvježbam, kako sam i s ovom koja nas je dovela do Koline. Pamti, da ovaj vas komad, kuda prodosmo, nazivlje se „u Pilam“.

Homo dakle natrag do kuće Durjanove, gdje ulica dijeli se na dvoje; te ostavljajući na lijevo ovu, kojom smo došli, krenimo pravo za nosom. Ovdje na dnu zatvara nam put pristanište ženske prosjačke ubožadi, kojoj od staroga doba dubrovačko dobroćinstvo sagradi ovu kućinu, neka bi u njoj barem prenoćila i sakrila se zimi od kiše i zle godine, baveći se onijem, što bi danom isprosila. Sved puna ga je kuća, er nekoj vrsti ženskijeh, kad ostare, ne ostaje im već prosjaluk i ovo pristanište: izmet svijeta, dobro mu je, kad se i ovdje nadje.

Mimo ovo pristanište okrećući na desno malo korakā evo nas na dugoj ulici, kojom hodeći ili na istok ili na zapad s malijem vijuganjem izdušit ćemo na veliki put od Pilâ. Kako vidiš, s gornje i dnoje strane od ulice prate te kuće, gdje koji vrtić, ondje odrinja, ondje vojka, ondje po koja mala na svôd izvedena šetnjica okićena grastama cvijeća, tako da sve skupa, ako je ulica i uska, ali nije mrska. Vas ovi komad znaš kako se nazivlje? — *Denevrija*.

Priča je, da nekakva starica, koja tu negdje prebivala je ne znam s česa, zavadi se sa svojom susjedom; a ova čarownica, da se osveti, vrže joj namet na lonac. Jadna baba otide da svari štogod objedu, naložioganj, namjesti lonac, nalije ga vode, a lonac nikad da uzavri. Puha baba, puha, stiće, loži do palice, što je imala u kući: lonac sve jednako ni da zastruji, a kamo li da uzavri.

Tužna baba, da prežive, zamoli susjedstvo da bi joj pomoglo u nevolji i svarilo malo kupusa, er ino nije imala. Tako slijedilo za neko vrijeme; prospe se glas po Pilam, pa i po gradu, i dode do kneza. Knez pošalje zdura, da vidi, kakav je taj posô; a ovaj došavši stade upitivati, gdje je stara, kojoj ne vri lonac. Za zdurom privrati se pô Dubrovnika, da vidi to čudo, i ko gđđ bi došao upitivao bi: gdje je ta starica, kojoj ne vri lonac?

Od tuda malo po malo skuje se poslovica. Na pitanje: kamo si išao? kao za šalu odvratio bi upitan: „gdje ne vri

lonac"; pak prosto: "gdje ne vri"; ter kako vele Dubrovčani "de" mjesto "gdje", ispane naša riječ "De—nevri", i mjesto bi okršteno "Đenevrijom". — Onda bilo, sad se spominjalo, a današnjim stanovnicima vri bōme lonac, i da ne odlože vatru, preko njega ključalo bi.

II.

Kada godišta 1806. Frančezi na prijevaru zapremiše Dubrovnik, pak u njemu zavladaše, kao zla godina sobom nategoše ubitnu tuču tugâ i nevoljâ, koje uništiše mu staro dobrostanje. Crnogorci kopnom, Rusi morom navaljujući na nedužne im žitelje opsadnuše grad, te pljačkajući i paleći od Konavala do Slanoga, pa zarobivši brodove i sažižući u Gruškoj luci one, koje ne mogahu odvući, poremetiše i do živea potkopaše svaku obrtnost, a osobito pomorsku.

Ovaj prevratni poraz drne žestoko i imutkom vlasteoskih obitelji. Pomorstvo, glavno vrelo minuloga dobrostanja, po kojem možda opeta bio bi svak štogodi oživio, bijaše veće propalo; ali franačka vlada svojijem neprestavnijem ratima i s ukinućem Republike, puk obuboži, a vlastelu upropasti.

Kada naljeze austrijanska vlada, godine 1814, i mir u svijetu pojavi se, mnoge vlasteoske kuće baš bijahu sašle na tanke vode. Vremena promijenila se, druga načela zavladala, nužde porasle, žitak skûp, imetka malo, i to zadužena; sinovi i kćeri porasle, trebaju da se namjeste, da im se providi življjenje, su čijem?... a kako?... Nekoju vlasteli baš tužni svičahu dani.

Po starom običaju, kako inudje, tako i u Dubrovniku, vlasteoska nepokretna dobra većijem dijelom povjerbine su. Nu ako prvorodenii nastajao bi po zakonu sam baštinik takijeh dobara, ali opeta i mlađa djeca, sa onijem, što bi slobodno ostalo i srestvima koja onada imahu vlastela, namještali bi se tako, da svi mogahu živjeti, ako ne u obilnosti, ali pristojno. Oni, koji bijahu imućniji, slali bi svoje sinove ponajviše u Firencu, Bolonju, Sijenu na stavne nauke, od kuda ne bi se vrnuli kako neka vrsta današnje mladosti, praznomozgi i iskvareni dušom i tijelom, već naučni i odgojeni u pobožnoj čudorednosti, i bijahu ures i dika obitelji i domovine. Od tuda na-

stajali bi oni umni starovijetnici, oprezni državnici, pak pjesnici i spisatelji, koji se danas spominju kao oci i pobuditelji naše književnosti na jugu. Povjest prosvjete i književnosti dubrovačke svjedok je zadovoljna pa i vesela vlasteostog žiča u ono blaženo doba.

Ali cjeć slučaja pomenutijeh prekine se jednjem hiteem stara nît ovakomu žiću. Nema naputka, da naresla mladost krene put Italije; put Beča nema volje. Stara vlastela, koja proživješe Republiku, i suviše boriše se srcem i dušom proć Frančezu da bi je obnovili, ne gledahu mirnijem okom na novu vladu, koja utamani sve njihove nade. Negda knezovi i starovijetnici ne mogahu tako lasno sklonuti glavu podanosti; er roditi se da budeš, paček bit bio sa žezlom u ruci, pak na jedan mah pretvorit se slugom, bōme trudno je, da ne rečeš, nemoguće. U tome ne treba da se zazire vlastelinu, neg da ga se požali; er neki slučajevi ljuckoga života, ako se i spominju utaman, ali nikad ne mogu da se zaborave.

I da nijesam pretjerao, kad ovako velim, svjedok su mīstihovi dubrovačkog vlastelina, onoga koji je danas na čelu naše književnosti, vrloga Meda. Italija, Pariz, Londin pa Petrograd i Carograd ne mogahu sa svojijem raskošama iz njegova srca istrgnuti stari i sveti duh domovine, ni pomrsit spomen gospodskoga žića njegovijeh djedova; s toga klikne u svojoj „Cvijeti“:

„Što se ljuckim trudom uzdignulo
Ljuckim znojem opet se ponavlja.

A ma Francuz, od Boga prokleti,
Na njega ču dok je sile jadat,

I na ovom i na drugom svijetu.

„On nam ote božji dar, slobodu,
Prirogjeno s koljenom gospostvo,

I proda nas zakovano roblje!

Svakomu se hoće naći lijeka,

Vlastelinu nikada do vijeka.“

Nije dakle čudo, ako početkom ovoga vijeka veći dio vlasteoskih obitelji, nešto er imutak ne dopuštavaše, nešto s drugijeh uzroka, ne mogavši uporaviti svoje sinove po starom načelu, voljeli su da, poprimivši nauke jedino u domaćijem učio-

nicam, zabave se poslije kućnjem gospodarstvom, pak živjeli prosto, ali nezavisno.

Potlje nadode bolja pamet. Stari uvidješe da, ako oni mogahu uzdržat se nezavisni, ali da mladome naraštaju biće skučit glavu pod promjenam, što nepovratno vrijeme navodilo je ne-prestano. Radi toga pričeše, koji mogahu, spremati sinove na više nauke u Padovu, u Beč, i drugovdje; i ovi se u svoje vrijeme opošteniše u raznijem stališima javnog žiča, i dosegoše do visokijeh časti, koji u državničkoj, koji u vojničkoj struci.

Mali dio, i to posve imućijeh obitelji, ne osvrćući se na promjene vremenom navučene, jedino na dobro i časno odgojenje svoje djece, otpremahu sinove i prije i poslije u glavne inostrane zavode i ne poštediše troška, neka bi se izučili u razlikijem strukama znanja. I to ne da bi ih turili u veliki svijet ili po javnjem službam — ne trebovahu tuđa kruha, imahu ga izobilno na domu — već nek bi mirno živjeli na svomu i o svomu, te uz plemenitost koljena pridružujući gojenje stanvijeh nauka, gospodski održali bi i na dalje među sugradanima sjajnu čast staroga imena, štovani ne kao nekada starovjetnici i knezovi, er vrijeme se mijeni, no kao odlični osobnjaci, ures doma i domovine.

Lijepa, dična zadaća! — ali nije joj svak vrijedan, već onaj samo koji znade da je shvati i sposoban je, da je uspješno ispunji. Inačije, lasno da poprša, a ne poleti, a još grđe onomu, koji uzmisli da bogastvo i staro ime svemu je dostatno, pak ne uzmari da od svoga nadostavi; tada padnut će u lijenu sebičnost; tada, kako veli naš narod, dobro sjeme na jadnoj zemlji prometne se u nevaljalu travu.

Nešto slična vidjećemo i u ovoj pripovijesti.

V.

Mjesec je prosinac godine 182*, vrijeme studeno. Pred vratima od Pilâ jutrom prije zore navala čeljadi, ponajviše ženica, čeka dok dođe, kako onda nazivahu: »kapetan od place« s vojničkom stražom da ih otvari. Ta tiska nije za ino, nego er je trodnevje Gospe od Začeća, kadara u crkvi Malobraćana

U
N
I
V
E
R
Z
I
T
E
S
K
A
B
I
L
I
O
T
E
K
A
s velikom svečanosti slavi se božija Majka, i od jutra do mraka presveto Tijelo izloženo je častivom poklonu pravovjernijeh. S prvom misom, koja se pjeva u šest ura, obdržava se crkveni obred, i naš puk vrvi da opsluži svoju bogoljubnost. Pilar i Pilarice, da bi prispjeli na vrijeme, podrane, te čekaju dok »kapetan« otvor i upušti ih u grad. Trebalo bi biti Pilar, kako sam i sâm, i preživjeti ona doba, da bi čovjek mogao dohvati pomamu i brižljivost, i neko veselo inađenje ko će prvi se naći pred gradskijem vratima, ko će prvi omlatit u grad;¹ djeci paka bijaše teferić kako nikad, a znam kazati, er sam se i sâm tu često puta inadio, da osvem djece i staro bi poludjelo.

Već kad bi se čula unutrnja straža zavikati nekakvu nje-mačku riječ (koja, vele, da je značila: »stražari, trčte van pod oružje«), pred pilarskijem vratima stalo bi tještenje, da bi komu i do nevolje bilo: pa kad bi se ugledalo da se most snima i otvaraju prva vrata, hee Bože daj da se ko i ne uduši! A kad bi paka »kapetan« ištom odvrnuo zatvore pilarskih vrata, ne bi mu trebalo otvoriti dvéri, to bi puk i sam ih razmašio, pak onda kô poplavica unutra. Zaludu bi kapetan »sakramentirao« i »basamavao« i što ti ja znam vatio da polakše ulaze; djeca bi nadvladala kvikom, stariji psovanjem onijeh koji bi ih go-nili, mladi smijanjem, tako da do volje bilo bi tu padanja, gazonja, tiske; tako da znam i to da jednom zanesoše i kapetana i stražu u vrupu za gradske dvéri od kuda se jedva iskopaše.... a što ćeš dè! bilo bi smijeha i plača kako sveder i svukud po svijetu.

Ovo jutro podraniše i dvije starije ženske glave, koje malo na izmaku navale čekahu da se otvore vrata, i u toliko razgovarahu se iz tiha. Valja da su štogod prije govorile o tiski onoga jutra, er starija veljaše mlađoj:

— Ne tiskam ga se ja, sestro! Dà, obukla sam ovo nešto bolje haljinicâ, pa kad me kakav lero drne i prepara ih, što tad? S okrpljenijem u crkvu se ne ide, a za novijeh nemam ovega (i tako govoreći makne prstima kô da broji novce).

— Bòme dobro govorиш, susjedo Santa; ali opet mladost plahost. Znaš kad smo obe dvije bile mlađe nijesmo štedile ni tiske ni haljinâ.

¹ To bi se prije toliko dana dogovarali susjedi, kad će i kako će. Večer-ralo bi se i otišlo spavati za rana, a ustalo bi se dvije tri ure prije zore, kô da se ima putovat ne znam gdje.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛНОВА
— Moja draga Mare Pavova, onda bilo, sad se spominjalo, a ostarjele pa igru ostavile! Nego ју te pitat nešto; ti si ondi blizu one, one... ne znam kako bi jom rekla oli jadne oli prokletice; reci mi, znaš li štogod, hoće li je uzet ona neprilika oli neće?

— Hm, hm, pogodila si kako slijep u vrata; baš ti ja znam. Tu su ti, sestro moja, sve nekakva »mistera«, tu ti niko ne zaviruje. Ona neprilika dolazi malo manje neg svako večer, ali se bojim ja nečesa drugoga. Čini mi se da smo upali u nešto! I to rekavši postavi obje ruke malo izdignute nad utrobu.

Susjeda Santa zažme usta, odulji nos i bradu, zaklima glavom i za vas odgovor zamuhu jedno dugo: a ha!

— A jadna sestro, čemu drugomu imala si se nadat? Ali је ti se jedan gospod oženit za jednu siromašicu? On je ribo dok je uribo; pak је sada biti trista oklinjanja: da bi je uzeo, da је je uzeti, ma da sada ne može, da ne smije od svojih; kad mu umre djed, otac, što ja znam, pak na svrhu ništa o! nego *kì abu abu*,¹ a ona po sred puta.

— Ko zna jadna, u Boga su pune ruke...

— Pune su, i ja znam, za onega koji ide uprav, ali... neću ništa govoriti, ni sudit nikoga. Bog pomogao voljnoga i nevoljnoga, a mi hōmo u Malubraću, eno se je otvorio grad.

— Čekaj neka malo oduši ono čeljadine, što je navalilo na vrata, prispjećemo jednako. Zaisto srecem ју je priporučit blaženoj Gospici, majci od milosrđa.... ko zna? svako gore za bolje!

Tako razgovarajući se upute se ove dvije priateljice za vrvom puka, uljezu zadnje u grae i u malo časa nadoše se u crkvi Malebraće.

VI.

Čim množ Pilarā i Pilaricā vrvljaše kod frančeskanske crkve na tridnevje Gospina Začeća, u samu zoru otvore se vrata nekog vrta, koja odgovarahu u Pile blizu Kolorine. Kroza njih promakne jedna ženska, i kad izade, opeta ih s pomnjom

¹ Izreka mletačka izgovorena i naglašena dubrovački, a znači: Ko je uhvatio, neka drži.

zatvori, zavrne ih ključem, koji stavivši u špag uputi se uz Kolorinu. Ne možeš je joštera razabrati koja je i kakva je, ali po hodu rekao bi da je mlado. Cjeć jutrnje zibrine vrgla je preko glave veliki ubručić, koji spušten niz ramena prekrivaše je do sred života. Jednom rukom držala ga je sakupljena ispod brade, a u drugoj nešto je nosila pod njime sakriveno. Pospješno stupala je i kad i kad obazirala se, kako da je pazila slijedi li je kogod. Dopala je do zida koji predgradije od Vješalâ do osovljenijeh vrleti ispod »Graca« nad morem, i zatvara ono malo poluostrvo koje se nazivlje „Danče“, na kome sa zapadne strane vrh morskih hridi sagrađena je crkva na čast Bl. Djevice, čašćene pod imenom „Gospa od Danača“. Uz crkvu sa sjeverne strane, stanje je Dumanicâ trećega reda sv. Frančeska, a s poludnevne grobište negda jedino za siromahâ, a danas bôme za svakoga.¹

Netom naša putnjica uljeze na vrata koja su na sred ponutoga zida, prenese ono nešto što je nosila iz desne u lijevu, prekrsti se, i slazeći niz put, koji onda sve do crkve bijaše na stepene načinjen i dosta bolji nego je danas, moljaše i pozdravljaše Gospu. Kad dode pred crkvena vrata, pokloni se i zaustavi jedan časak, pak slijedi do vrata dumanjskoga stana i zakuca jednom pa i drugom.

Dumne trudnice pa za to i rânilice, zabavljene pranjem bijelog platna, ne osjetiše da neko kucuka za vratima, nego kad ona s dvora udari malo pojače, dumna Klara izdigne glavu s načava, osluhnu, pak reče onoj koja bijaše za krajnjijem navćima :

— O Anice! čini mi se da je neko za vratima; dà nu vidi je li kogod i što hoće.

— Sestro, prem je rano, ko ćeš da bude?... a može i bit, ima svakih potreba na svijetu.

Tako veleći Anica ožme ruke od vode, pak približajući se vratima zapita: »Je li ko kucô?« — I budući ona s dvora odjavila: »Jesam ja!« odapenje krakun, otvori i upusti našu

¹ Ova crkva i grobište bi sagrađeno po nalogu velikoga Vijeća Dubrovačkoga za siromaško grobište, kako svjedoči natpis, koji se nalazi u istoj crkvi. Evo ga: *Divae Mariae Virgini — S. C. Deereto ad Pauperum Sept.*

— Aer. Publ. Dotibus VIII. Idus Decem. MCCCCLVII. — D.

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
T
S
K
A

B
I
B
L
I
O
T
E
K
A
nepoznanicu, koja uljezavši nazva »Hvaljen Jezus« i »Dobro jutro«.

Sve dumne nosom put vratâ a rukama u navćima gledahu ko bi bio, a kad vidješe onu te je ulazila, odjaviše pozdravu, a za svijeh nastavi Klara:

— Tako mi sreće, Marijana! Što si nam tako podranila, Marijano? Ne bojiš se ni zime, oli te je štogod dotjeralo u Gospe?

Za vas odgovor Marijana zaklima glavom da je tako, i sjede na nešto klupe, rekao bi veće da utiša ustrgano srce, nego da se odmori od puta.

Dok malahno odahne, razgledajmo gdje je uljegla. To bijaše podrum na svod pokriven između crkve i kuće dumanjske, koji je sadruživao jednu s drugom i služio za ulazište i predstan kući. Bijaše uzak ali pružen uz svu duljinu crkve i kuće, i u njemu dumne hranjahu svu uštrbu svoje rabote, to jest pranja i bijelila: klupe, navći, koše, kotle, romijenče, konope i potporače za sušila, trsti na koje bi se natezala pasma lanenog prediva na bijelilu da se ne zapute, sanse za polijevanje platna i konca na istom bijelilu; pak uz to motovila kojim se suču u pasma klupka raznoga prediva, i vratila na koja bi se navijala osnova za tkiva. Sve ove uštrbe nešto je visjelo na zidu, nešto bijaše smetnuto u nuglima, nešto uzduž zida, tako da kroz podrum jedva se je prolazilo. Uz troje naćava, svaka na svojoj klupi namještenijeh i sa svijećom o zidu iznad njih, stajahu četiri dumne: Marija Mala i Katica za prvijem, one su prale gnušno platno iz kala; Klara u drugijem naćvima; a Anica u trećjem sakovala što bi joj Klara dodavala, da opeta metne, kad sve ovako prvu ruku prode, Mariji maloj i Kati, i nastavi pravo svršeno pranje u drugomu saplunu i u do tri vode sakovanju.

Trud debeli ovo bijaše a navlastito zimi; ali naše dumnice ne življahu inaćije nego o golemom svom trudu. Mnoge i mnoge dubrovačke obitelji slale su prati platno i bijeliti konac i postav na Danče. Tim mlađe dumne zimi i ljeti nešto za navćima nešto po morskijem mrkjentam razastirat pasme konaca, novotkani postav, kutnje platno posteljâ, trpeze, kuhinje da se bijele na ljetnomu suncu; pa tada od jutra do mraka bosonoge gazit kraj mora, polijevat, prevraćat, otezat, a na večer kupit

i unosit u kuću: posao im je, kako svak vidi, težak bez primirka. Starije paka i koje već ne mogahu odoljet ljetnomu suncu i trudu pranja i bijelila, bavile su se na domu tkivom i gotovile bi to žlje hrane što bi pribavile da život uzdrže.

Uz vas ovaki trud paka ne bi otpuštale od svoje pobožnosti. Jutrom prije radnje sve skupa iz kuće kroz unutrnja vrata koja su bila u podrumu unišle bi u crkvu da smole pred Gospom svoj dio od Rozarija, tako na podne, tako u večer. Kada bi došao koji redovnik reći Misu za mrtve ondje pokopane, obustavile bi rabotu i našle bi se u crkvi da pristanu svetomu posvetilištu. Trudnice i pobožne, složne i mirne, bijahu onda, i danas su, bez ikakve zamjere, prave stare pokornice trećega reda sv. Frančeska.

Radi tako trudnoga i prostoga siromašnoga življjenja svakih je dobro hotio, a dubrovačke ženice često bi ih polazile pri kojoj potrebi da se uteku svojoj odvjetnici „Gospi od Danača“, ili da pohode i pomole se za svoje mrtve, i u toj prigodi bolje i bolje ne bi došle bez koje god male zadužbinice i crkvi i dumnicam.

Eto baš i sada ona ženska, koja sjedijaše na klupuci u podrumu i koju dumna Klara nazva Marijanom, bijaše podranila s jednoga od ta dva uzroka. Budući ova malo prikupila duh ustane i pristupivši k navćima opeta pozdravi pralice i zapita:

— De je Marija Velika? (to bijaše starješina dumanska).

— Eno ti je za razbojom u kući, odjavi joj Klara; ali si htjela govorit jom štogod?

— Jesam, dumnice moja; neka mi je velika potreba.

— Vidim i ja da te nešto veliko tjera, kad si ovako podranila. Ne boj se, sestro, Gospa će pomoći; ko gđđ je k ovoj božijoj Majci ubjegnuo, nije ostao bez utjehe; vjeruj mi, nećeš ni ti!

— Ona je jedino moje ufanje — priloži i uzdahnu Marijana.

— Počekaj jadna, nek malo razmakenimo ove koše da prodeš; ovako ti je u nas, kad se pere, da nemaš de nogā razvesti.

— Hvala Bogu! ne mučite se, moje dumnice, ja ēu isto proć; činite vi vaš pošō; žō mi je da vas ometam.

— Nijesu to omete, nama je milo sveder pričekati prijatelja i nevoljnoga — pridade Anica, razmaknuvši koše pune platna, da prode Marijana.

Marija Mala ispred prvijeh naćava slijedila je okom Marijanu, dok isčezne kroz vrata što bijahu u vrh podruma na lijevoj i vodahu u pravo dumanjsko stanište; pa gnječeći neke prtene skutiće u mlakoj vodi koju bijaše istom ulila u navéi, da nekako uvede razgovor, reče dražbeno:

— Čudna kâla u ovijem skutićima! moja sestro, sve što ih veće tereš, sve to više kalo brizga; kad se ovako nemilo zahalave, kako je moguće da već budu imati lica!

— Dà, dà, odjavi Kata, pak će biti dumne krive da nijesu dobro isprale. Halavičine! nose pô godišta dana jedne skutiće, načinu ih da već ne zna se od šta su, pak onda s njima na Danče, nà peri!... i ako ne budu kako lijer, nećete primiti ni pâre! Hee, Bože moj, ti sam vidiš sve!

— Ha, ha, što je to? — ozove se Klara, koja bijaše starija medu pralicam — čini mi se da ste pričele mrmošit. Oli ste se zaboravile trećega uzla?* Posluh bez ustrpjennstva ne stoji; dakle ustrpljeno trudite, kako nam *regula* zapovijeda; ako većma potrudite, veće ćete i prid Bogom zasluziti.

— Ne mrmošimo, sestro Klara — odgovori Marija — nego tako samo da nešto rečemo: halavo, ne halavo, mi ćemo jednako veselo trudit.

— Da kako nego trudit; bez truda nema ništa; ni u raj se bez truda ne ulazi; ima li još koliko da doisperete iz kala?

— Ovo što je u navćima.

— Potežimo, potežimo, prije neg dode kogod s misom; ovo su dani kad često bude po koja sveta misa u crkvi.

— A moj Bože! ko zna koja je nevolja onom duši da je ovako podranila u Marije Velike — reče kako nehotice Anica iza trećih naćava.

— Bit će slobodno kakva kandela i molitvica za Jelu — odjavi Marija — er sam vidjela da nosi nešto kako caklenicu pod obručićem.

* Ove dumnice nose na sebi pasac sv. Frančeska su poznata tri uzla: čistoće, uboštva i posluha.

— Mučte tu! reče osjeknuto Klara. Sad čete počet kundurovat, jeli? Što je došla da je došla, to vaši posli nijesu nego starješine, i dosta!

Tri pralice zabiše glavu u navči, zaustavivši jezikom zame, ali pripriješe bolje rukama na trličanje i sakovanje platna.

U to stupe iz kuće u podrum Marija Velika i Marijana. Dumna ide prva i nosi u ruci caklenicu ulja, otvori vrata koja iz podruma vode u crkvu, uljeze i slijedi je Marijana. Dumna nalije svijetnjak pred Gospom; preostalo ulja isprazni u drugi sūd i vrati caklenicu Marijani, koja kleknuvši pred oltar srčano inoljaše se Majci od utjehe. I doista molitva imala joj je ishodit iz naj dubljega srca, er iz nje velikijeh crnijeh oči uprtijeh u onu blaženu sliku vidjela se je po koja suza poteći niz obraz, a vruć uzdah družio je molitvu, koja ako ne bi duga, bi iskrena.

Domoli, otore oči ubruscem, poljubi u tle, ustane i uhitivši Mariju Veliku za ruku i s jednjem „nek ti je priporučena“, izušćenjem ustresenijem glasom u kome joj bijaše sva duša sakupljena, izide kuda je uljegla, pak pozdravljuјući gredom pralice kroz podrum na dvor, stigne doma prije sunca.

(Nastaviće se).

Opaska. Obzirom na red poglavjâ ove pripovijesti, koji je sam Dum Mato Vodopić preinacio, poglavje iza drugoga ima nositi broj III., a poglavje za njim br. IV. a ne brojeve koji su gore štampani.

GRETCHEN I FAUST U GOETHE-ovoј TRAGEDIJI „FAUST“.

Prof. W. bar. Ljubibratić. Dubrovnik.

Ima umotvora, koji svoju vrijednost nikada ne gube, koji se čitaju u vijek onim istim interesom, onom istom nasladom, kao kad su prvi put izašli na svijetlo. Među takove umotvore ubrajamo Goethe-ov *Faust*, oko kojeg je pisac radio skoro sve do svoje smrti. I, ako je Horac, dovršivši svoje ode, mogao uskliknuti, da je tim pjesmama podignuo sebi spomenik trajniji od mjedi, viši nego egipatske piramide, mogao je i Goethe punim pravom isto reći, napisavši posljednji stih ove uzvišene tragedije.

Faust se sastoji iz dva dijela. Glavna su lica prvoga dijela Faust i Gretchen, koja gine žrtvom svoje silne ljubavi. Mi ćemo iznijeti ovu epizodu, koja je u vijek i u svako doba znala ganuti svačije srce.

Gretchen izlazi iz crkve. Njena pojava, ljepota, nevinost, pobudi toliku strast u Faustovu srcu, da joj odmah tu pred crkvom ponudi ruku i pratinju. Skromna i čestita Gretchen, zapanjena ovim neobičnim ponašanjem čovjeka, kojega je za prvi put vidjela, odbija tako odrješito njegovu ponudu, da se Faust sam snebiva. Ali to još više podjaruje njegovu strast, tako da surovo i prostački nalaže Mefistofelesu, te na to pri dolazi, da mu pribavi tu djevojku. Mefistofeles hoće da podraži Fausta, i stoga na njegove silovite riječi sasvim mirno i hladno odgovara:

Код такве снага моја престaje.*

Ove riječi polučiše žuđenu svrhu. Faustova strast već ne poznaje mjere, te on u jarosti prijeti da će prekinuti ugovor sklopljen s vragom:

* Гетеов Фауст, први део, превео М. Сабин. 1885.

Ако чедо ово нећу мочи

Обљубити још ове скоре ноћи.

Mefistofeles traži da mu dade malo vremena, da predobije djevojku, a Faust, razdragan od požude, opaža da ništa nije lakše nego zamamiti tako nevino čedo; ali na drugu opasku vraka, da je uživanje ugodnije, kad se prije pokuša svakim sredstvom raspaliti strast, odgovara, da mu toga ne treba, jer već silno žudi djevojku. Nego najednom nastaje osobita promjena u Faustovoj duši; njegova se požuda utišava i prelazi u čuvstveno čeznuće za djevojkom. Ta se promjena naj bolje očituje, kad Faust moli i zaklinje Mefistofelesa da mu štogod nabavi od te djevojke i da se pobrine za kakav lijep dar. Mefistofeles, da se pokaže uslužnim, obećaje Faustu više nego on želi: ne samo da će mu priskrbiti lijep dar, nego da će ga još istog časa dovesti u djevočinu sobicu.

I ako je Gretchen ponosito i ozbiljno odbila Faustovu ponudu, da je prati kući, ipak je cijela pojавa toga njoj nepoznatoga čovjeka čudno djelovala na njeno srce; onaj kratki prizor pred erkвom ostao joj je duboko usaden u pameti. Dok zavija i zadijeva svoje vitice, te se sprema da podje u susjede Marte, nekako plaho i bojazljivo priznaje, da bi rado ma što dala, samo da znade, ko je bio onaj gospodin.

Faust se nalazi sam u Gretchenovoj sobici. Čudno čuvstvo osvaja njegovo uzrujano sree. On se pred nekoliko trenutaka rugao naj svetijim osjećajima čovječje duše, a sada je sretan, što se nalazi u ovoj prostoj sobici, gdje vlada uzoran red, mir, zadovoljstvo, te nehotice uzdiše:

Ох, богата је та сиротица!

И блажена је ова тамница!

Ova vedrina i milota, te u sobi vlada, čuvstvo nevinosti one duše, koju je htio učiniti svojom žrtvom, sasvim preokrete njegovo srce, i on se zastidi same pomisli, što ga je amo dovelo, radi čega je amo došao. On, koji je držao plijen već gotov u rukama, priznaje sada, da bi se silno pokajao, da bi pred djevojku na koljena pao, kad bi iznenada stupila u sobu.

Faust se baš spremi da se odaleći nakanom da ne prekorači nikad više praga tога svetišta, kad se pojavljuje Mefi-

stofeles, noseći glas, da je Gretchen već na povratku, te da stoga treba ostaviti to mjesto. Faust ga jedva sluša, a na to mu vrag, predviđajući uspjeh svojih riječi, pokazuje dar, te ga je donio za Gretchen. Faust se koleba, ljuta mu se borba povavlja u duši između strasti i čvrste odluke da ne poruši sreću one nedužne djevojke. Vrag stavљa međutim u ormari kutiju sa darovima, te rugajući se Faustu rad finih mu misli, kad bi inače mogao da zadovolji svojoj požudi, silom ga vuče dalje, ne želeći nikako da ih Gretchen zateče u sobici.

I jedva se oni odalečili, već stupa unutra Gretchen. Nekakav strah, nepojmljiva neka bojazan obuzimlje njenu dušu, kao da naslućuje nešto strašno. Da rastjera taj strah, da razvedri svoju dušu i umiri svoje srce, pjeva, dok se svlači, poznatu narodnu pjesmu:

Краљу Тулском вера чиста

До гроба је света била;

Драга му је на самрти

Златан пехар поклонила,

u kojoj se očituje sila i moć svete ljubavi, te traje i preko groba. Otvori ormari da spremi odijelo, i nade skrinjicu u ormaru. Zapanji se, ali se odmah i umiri, ne sluteći ništa zlo. Ali nije dosta jaka da odoli svojoj radoznalosti, otvara kutiju i, videći vrlo krasne i sjajne darove, dubok uzdah prodire joj iz grudi. Budući sama u svojoj sobi, hoće da postavi na se taj ures, da vidi kako će izgledati tako urešena. Sjaj uresa, blistanje dragulja sasvim je smetoše. Sretnim nazivlje one gospode, te mogu nositi takove nakite, jer na taj način lako budu draže nego i najljepše gradanske djevojke, koje resi samo vlastita ljepota. Sretna bi bila, kad bi mogla imati takav nakit! Ove misli nijesu nego izraz njenog srca željna ljubavi; dokazom su također i njene nevinosti, jer ne poznaje vlastite čare, silu svoje ljepote.

Izvan grada hoda Faust zamišljen gore-dole. Mefistofeles dolazi, te mu pripovijeda, kako je Gretchen pokazala majci kutiju s biserjem, a ova, nagadajući da sve nije u redu, poklonila ures crkvi. Fausta rastuži vijest, da je Gretchen plakala nad gubitkom kutije, te zahtijeva od vraga, da mu za milu djevojku pribavi još sjajniji dar. Požuda opet zavladala

ejelom njegovom dušom, što i očituje u onoj hitnji i žurbi, kojom potiče vraga, da mu što prije omogući sastanak sa Gretchenom.

Mefistofeles se zaista i pobrinuo za krasnije i sjajnije darse, te je opet spravio kutiju u ormar. Gretchen, našavši ovaj drugi dar, čuti da je osobito laska, te, da ne bi pošao putem prvoga, zamoli za savjet svoju susjedu Martu Schwertleine. Marta je prosta žena, bez svakog moralnog idealja, jedino zabiljena mišlu da zadovolji svojim tjelesnim potrebama a pri tome joj je svako sredstvo dobro i dopušteno. Da se je Gretchen povjerila toj moralno propaloj ženi, u prvom je redu kriva sama njeni majka, koja, zabranivši joj svaku vezu sa vanjskim svijetom, nije ni sanjala, da je susjeda Marta pogibeljnija za nevinost i dobar glas kćeri nego sve druge osobe u mjestu. Nemoralnost Martina izbjiga već u prvim njenim riječima, gdje se tuži, što je muž zapustio, a opet želi da ima kakav dokaz o njegovoj smrti:

Ко зна, можда је већ и умро где!

Да имам барем какве сведоци!

Tim što će joj Mefistofeles ispuniti tu žarku želju njenog srca još uvijek mlađanog, postignuće, da će ga Marta, namjerom da upropasti Gretchen, pomagati. Laskajući sretnoj i blaženoj djevojci, zna je Marta nagovoriti, da ne govori ništa majci o uresu, jer će imati u njezinoj — Martinoj — kući dosta prigode da se nakiti, te da se ukaže svijetu pri kakvoj zgodnoj prilici. I dok se Gretchen koleba, pojavljuje se Mefistofeles, kuša da razdraži Gretchen i da raspali strast u njenu srcu, ne bi li je tako lakše upropastio. Marti pak, koja je shvatila njegovu nakanu i u sebi odlučila da mu bude pri ruci, javlja, da će joj on i jedan njegov drug, koji se baš povratio s puta, donijeti pouzdanih vijesti o smrti joj muža. Taj drug je Faust, koji se s prva opire da krivo svjedoči. Ali razdražen od Mefistofelesovih riječi, da inače ne će moći doći do svoje svrhe, pristaje napokon i na to.

Sad, kad je put utrt, vodi nas pjesnik u Martin perivoj, gdje skupa šetaju Marta i Mefistofeles, Faust i Gretchen. Djevojčina se duša otkriva Fastu u eijeloj svojoj čistoći i nevi-

nosti, te se čudom čudi, kako razborit čovjek, koji je toliko proputovao, toliko svijeta video, može naći zabave u razgovoru s prostom djevojkom, koja jedva da poznaje glavnu ulicu svojeg rodnog mjestanca, jer su njene šetnje, njena izlaženja bila jedino od kuće do crkve i opet do kuće. Naprotiv Marta upotrebljava sve svoje sile da Mefistofelesa ulovi u svoje mreže, koji je surovo od sebe odbija, samo da se nje oslobođi. Faust je međutim stekao potpuno povjerenje nevine Gretchen, sasvim je zavladao njenim srcem. Njegove vatrene i strastvene riječi upaljuju i u njenu srcu, prije tako mirnom, plamen ljubavi i strasti, da mu se ne može više oprijesti. Kad je Faust na grudi privi i strastveno u lice poljubi, ona postade za uvijek njegova. To, povrativši se kući, očituje u onim koli krasnim, toliki prostim i nježnim stilovima:

Срце ми се стеже;
Мира немам ја;
Ах наћи га не ћу
Никад, никада.
Није л'он уза ме.
Гроб је мени стан,
Цео свет је мени
Мрзак, отужан.

I evo nas opet u Martinoj baštici. Tu se zaljubljenici sa staju svaki put, kad Gretchen može da izbjegne majčinoj pažnji ma i za časak. Požuda i strast prevršila je u Faustovu srcu svaku mjeru, i on se usuduje da zamoli Gretchen da ga noću primi u svoju sobicu. Vara sebe samoga, kad obećaje svečano, da ne će upotrijebiti tu zgodu da zavede djevojku. Mefistofeles, kojemu je poznato, kako kuha i vrije u Faustovoju duši, ruga se njegovim riječima. Gretchen rado pristaje da ispunji Faustovu želju, jer i ona čezne za tim. S druge strane ne vidi u tome nikakvu drugu opasnost za sebe, nego onu da bi je majka, koja spava u bližnjoj sobi, lako mogla zateći sa draganom. Kad joj pak Faust pruža gostaricu, govoreći, da će samo tri kapljice oboriti majku u tvrdi san, pristaje sramežljivo ali rado na njegovu molbu. Kako je žarka njena ljubav, priznaje ona sama, kad veli:

Погледим ли те, дико, само ја,
То не знам, шта ме к теби вуче све;
Толико сам већ за те учинила,
Да ништ' ми скоро не преостаје.

Gretchen je pala! Postala je žrtvom Mefistofelesove paklene spetke i Faustove divlje požude. Da će do toga doći, mogli smo lako naslutiti i bez onih porugljivih riječi zlobnoga Mefistofeleta. Teško je bilo i samo pomisliti, da će Faust obuzdati svoju strast toliko, da ne posegne za djevojkom. Ljubav Faustova bila je brutalna strast, kojoj je nevinčedo palo kao žrtva. — Kad se Gretchen nešto kasnije sastala na studentu sa Savicom, i ta joj prijavljedala nekim zadovoljstvom, kako je njena ponosita i ohola drugarica Varvarica pala, Gretchen je žali, jer po sebi zna, što se dogodilo. Idući sa studenta kući, zaustavlja se pred ikonom Majke Božje, koja se nalazila u šupljini zida, te moli žarko Kraljevu milosti, da joj se smiluje i da pogleda na njenu ogromnu bol.

Noć je. Na ulici pred Gretcheninim vratima stoji joj brat Valentin zamišljen. Mila sestra bijaše mu ponos i dika, dok je nevinost resila njenu dušu. A sada? Sada trepti i blijedi na samu pomisao, da čuje koju riječ o svojoj sestri. Eto povratio se s vojske da smakne zavodioca svoje sestre, pak onda da za uvijek zaklopi svoje oči. — Dok je tako turoban i žalostan stajao pred vratima svoje kuće, došuljaju se Faust i Mefistofeles. Čim ih Valentin spazi, nasrne na Mefistofeleta, koji je pjevao uz citru, razbijje mu citru i htjede da mu raskoli glavu. Mefistofeles, eda u još veću nevolju obori Fausta, upravi njegov mač u Valentino sreću, koji se sruši na zemlju smrtno ranjen. Čim je Valentin pao, vrag odvede Fausta od tog kobnog mjesta. Faust je sasvim poražen: zaveo nevinu djevojku, ubio joj brata i svojim napitkom svalio u grob staru joj majku.

Valentin, smrtno ranjen, ima još toliko snage, da iznese grijeh svoje sestre pred narod, te se sakupio na viku i zapomaganje žena i upoznao u ranjeniku Gretchenina brata. Valentin ima još snage, da, bez obzira na sestrino kajanje i skrušenje, opiše njen budući život kao javne bludnice. Nazivlje Martu bezobraznom svodničkom, koja svojim neumjesnim upletanjem kuša da umiri razjarenoga brata i da ga sjeti na njegovu skorašnju

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А
smrt. Gretchen, teško iskušana zlopatnica, nema riječi da se obrani od brata, ona mukom muči, i ako joj sree pneu. Na posljednje ukore brata koji umire pada polumrtva na tle, te tako ne čuje njegovu naj težu optužbu :

Та кад си склизла, у тај кобни пар.
Нај тежи дала си ми ти удар!

Bratova smrt i njegovo prokletstvo početak je onih gorkih nevolja, te čekaju Gretchen, dok u bijedi, plaču i tuzi ne nade milosti kod Onoga, koji opet vraća svoju ljubav grješniku skrušeno pokajanom.

U stônoj smo crkvi. Služba se božja obavlja uz orgulje i pojanje. Medu sakupljenim narodom nalazi se i Gretchen; njen zao duh iza nje. Ovaj joj predbacuje izgubljenu nevinost, majčinu smrt i bratovo umorstvo. Napomene na ove žalosne događaje tako tiše Gretchen, da ne može da moli. Njena uzbunjnost, njena uzravanost postaje još veća, kada iznenada osjeti, da joj se plod grješne ljubavi miče ispod srca. U to zaori pjesma:

Dies irae, dies illa.

Sadržaj pojedinih strofa ove veličanstvene turobne pjesme, prebacivanja i prekoravanja zloga duha, koga Gretchen ne vidi, ali mu riječi razabire jasno i u pjevanju, tako je nevoljnu zabuniše, da joj se čini, eće se zidovi crkve srušiti na nju. A kad hor ponovi one strahotne stihove, s kojih jeza hvata i pravednika:

Quid sum miser tunc dicturus?

Quem patronum rogaturus?

Cum vix justus sit securus,

padne nevoljnica u nesvijest.

Od Mefistotelesa doznaće medutim Faust, da je Gretchen porodila čedo, da se je potucala dugo po svijetu, da je u zdvojnosti zadavila svoje dijete, da se nalazi u tamnici, osuđena da umre kao grješnica i ubojica. Te vijesti obeznane Fausta, koji u jarosti i boli prekorava vraka s njegove zlobe i opakosti, te od njega silom traži da ga odvede u tamnicu, da mu pomogne izbaviti nesretnicu. Mefistofeles se ruga nemoćnom bijesu i očaju Fausta, draži ga, spočitavajući mu, da je on zaveo i tako upropastio nevinu djevojku. Faust zna dobro da je njegova

У Н И В Е Р З И Т Е С К А В И Б Л И О Т Е К А

strast, njegova divlja požuda oborila u bijedu i nevolju nesretno ono djevojče, te tako nema riječi da odbije poruge zlobnoga Mefistofelesa. Ovaj, da ne dovede Fausta do zdvojnosti, obećava mu, da će pokušati da izbavi Gretchen.

Kad je Faust prispio na vrata tamnice s ključevima koje je njegov drug uzeo zaspalom čuvaru, zaustavi se kao okamenjen: iz tamnice prodiraše pjevanje mahnite ženske. To bijaše nevoljna Gretchen. Jedva nekako uzmogne Faust da otvari vrata. Stupivši u tamnicu grozan mu se prizor prikaže: na kukavnoj postelji valjala se nemirno Gretchen, okovana teškim lancima. U ludilu svome, misli ona, da su krvnici došli da je ubiju, otimlje se, napokon se predaje možeći samo, a joj dozvole da zadoji dijete. Tada joj preleti glavom misao, da nema više kod sebe djeteta i udari u gorki plač, te stade buncati, da su joj opaki ljudi oteli dijete, eda je tako okrive, da ga je smaknula. Pred ovakovom boli Faust stoji zapanjen i okamenjen: vidi posljedice svojega grdnoga čina i nijemo motri jadno djevojče, žrtvu svoje opakosti. Gretchen se međutim nešto smirila, te mirnije stade da opisuje svoju nevoljnu sudbinu. Osobito jasno izbija njena žarka ljubav prama Fastu, kad nastoji da ga ispriča i baca svu svoju nevolju na svoju mladost i ljepotu i svoje neiskustvo.

Faust kuša da otvorí njene verige, ali ona, netom je dotaknuo, odmah ga zaklinje i moli, da je ne hvata čvrsto, jer da mu nije ništa zla učinila. Kao rastaljeno olovo padaju ove riječi na Faustovu dušu, jer je svijestan, da je on uzrok cijeloj bijedi ove jadnici. Ali još ga više boli, što ga Gretchen ne prepoznaje, a da ga još uvijek smatra dželatom, poslatim da je smakne. Tek zdvojni Faustov poklik: Gretchen, Gretchen, trže je za čas iz ludila; te ona skoči hitro k njemu da ga zagrli. U to padoše s njenih ruku verige. Zvezket joj gvožđa povraća svijest, da je u tamnici i osudena na smrt. Da se oslobodi te strašne misli, grli Fausta, ezeliva ga, tuži se, da je njegova ljubav ohladnjela. Faust je tješi, hoće da je izvede iz tamnice, ali Gretchen ne će da zapusti to mjesto, nego bunca o svojoj nesreći, o smrti svoje majke, brata, nevinog djeteta. Faust, zdvojan, ne zna što da čini. U to se pojavljuje Mefistofeles, potičući Fausta da se žuri, jer da će inače biti prekasno.

У то се породи реакција у Gretcheninoj duši. Osvaja је ујеренje, да, премда ће изгубити младахни живот и свога dragoga, не смје запустити то место, jer је заслуžila казну. Milost božja, која grješniku pokajaniku širom отвара своја vrata, примиće и њу, ради онога што је pretrpjela, оproстиће јој што је sagriješila. У томе се ујеренju обраћа Богу, govoreći :

Твоја сам, Оче, ти ме избави!

Ви анђели, Ви чете блажене,

Сачувате, окруж'те ме!

На то падне у nesvijest. Mefistofeles, водећи silom Fausta, zlobno zaviče: »Osudena je«, а с неба се зачује glas : »I spasena je.« Već daleko od vrata tamnice Faust чује slabo posljedne Gretchenine riječi : »Henriče, Henriče«, u kojima se odrazuje sva sila njene ljubavi.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

Х.

1. Свеопће је задовољство нај боље јамство за сталност сваке владе.

Торквевил.

2. Начело је демократског владања крепост.

Монитеские.

3. Досада је отров, који најсигурније убија слободне установе.

Де Сисмонди.

4. Уљудба је умјетност, која иде за тијем да се у цијелом општеству распространи мирна честитост, онака, каква се ужива у крепосној и добро уређеној обитељи.

Лишон-Билвер.

5. Ко зна да живи у забити, тај добро живи.

Oračije.

живео је веома љубавник опет је свакоме добра чинио

и то је усвојено да се његови пријатељи и пријатељице због његове

хвале и доброте често га посећују.

Живео је једнога дана један мудрац који му каза да

је одвећи нагао у суђењу, како не треба веровати много љу

дима, јер човек тек после смрти може сазнати праву истину.

Али му богаташ одговори с подсмехом, да он добро познаје

своје људе и да је о свакоме од њих још за живота утврдио

своје мишљење.

Живео је једном неки богат човек, који је свакоме до

бра чинио и имао стога доста пријатеља и пријатељице. Где

год би дошао, примали су га раширених руку, па стога је

он и хвалио добродушност и искреност својих познаника и

другова.

Једнога дана среће он некога мудраца који му каза, да

је одвећи нагао у суђењу, како не треба веровати много љу

дима, јер човек тек после смрти може сазнати праву истину.

Али му богаташ одговори с подсмехом, да он добро познаје

своје људе и да је о свакоме од њих још за живота утврдио

своје мишљење.

Седећи једног вечера сам у својој соби и опет разми

шљајући о мудрачевим речима узвикну скочивши од једном

на ноге: Ох, кад бих нешто могао о томе запитати смрт.

На пољу хујаше јак ветар и лупаше прозорима тако,

да су ови шкрипали као да јече од бола. Ветар се завлачише

у димњак од пећи тако силно, да је дим куљао из њега у собу.

Олједаред се све стиша а кроз прозор, који ветар бејаше

растворио, продре у собу нека пријатна мелодија и тако се

дивно разлегаше по њој и имајаше у себи такав благ и до

падљив тон, да су се богаташу, који беше опет сео, саме очи

Шпиро Калик. Београд.

заклапале а осећаше се исто тако пријатно, као да се одмара после дугога путовања, или као да ће да заспи после дугога неспавања. И он приђе своме кревету, легне и пружи се на њега уздахнувши задовољно из дубине своје душе.

— Да ти није тешко? — упита га неки благи глас.

Богаташ се успне да види, одакле долази тај глас, али поред себе не спази никога до неку маглену пругу, која има-ђаше облик висока, мршава старца са дугачком седом брадом који се лепршаше по ваздуху.

— Тешко? — одговори богаташ — не, ја се осећам врло пријатно, тако како се давно нисам осећао. А музика је тако заносна, тако успављива . . .

— И јесте збиља — шану му исти глас — па још се људи мене боје! Зар није то смешно, молим те? — Јесте збиља смешно! — рече богаташ смешећи се нико се не може тебе бојати. Али ко си ти, реци ми?

— Смрт — одврати овај мирно. Богаташ се стресе и хтеде да устане, али не могаше. Осећаше се као прикован за кревет и као да га неко држи чврсто за ноге; а и руке му беху малаксале, те ни њима не могаше мицати. Језик му се бејаше завезао и не могаше ни речи проговорити.

— Видиш ли — рече опет исти глас — и ти си се препао. Богаташ хтеде да погледа у маглену личност, али не могаше отворити очију, које му беху затворене, као да их неко држаše чврсто притиснуте.

— Да, да — дода на ново глас — какво дејство има само једно име. И у соби се разлеже јак ироничан смех. Богаташ се с муком прибра и једва промуца ове речи:

— Да ли морам с тобом ићи?

Опет се разлеже исти смех и глас рече:

— Кад не ћеш својевољно . . .

— Ни по што! — викну богаташ.

— Шта, ти дрхиши?! — рече смрт достојанственим гласом. — Не бој се, ја сам дошла к теби само да ти жељу испуни.

— Какву жељу? — упита бојажљиво богаташ, који је још непрестано стрепио и плашљиво дрхтао.

— Ти си желео да сазнаш истину после смрти. Стога ћу те сада повести са мном за кратко време. — Но видећи да старац дрхти престрављен дода утешно: — Ово је само шала. Дајем ти реч, да нисам дошла на свагда по тебе.

Богаташ се умири, јер је знат да смрт до сада није лагала, што се о животу не може казати.

Тада смрт пређе лагано руком богаташу преко чела. И тело се одмах умртви а душа одлете у бескрајни простор И баш у тренутку, када се богаташ почео радовати због слободе коју је једва једном стекао, чу глас смрти, која му рече: — Сад ћеш видети, како те свет жали.

И они се сутра дан нађоше опет у богаташевом стану. Велика соба на горњем спрату беше сва застрта црним покривачима, а под величанственим небом, опкољеним множином цвећа, лежаше мртво тело богаташево на мртвачком сандуку. Где год погледаш, свуда цвеће и велики, сјајни венци. У соби где је лежао мртвац сећаху неки далеки сродници, већином бабе, а у побочној пријатељи у огромном броју, тужна лица, који брисаху очи од суза и ако им ниси могао на лицу ни једне приметити. Говораху о покојнику и помињаху тугу која их је обузела због ненадног губитка тако ретког и милог пријатеља, па онда додаваху, како је човјечји живот ништаван, како ће за њих тешко бити живети без свог пријатеља; једном речју надметаху се у томе ко ће јачим изразима исказати свој душевни бол.

А душа богаташава уживаше слушајући ове изјаве бола и тuge, и нај богатог доказа пријатељског осећања ових људи према њему. Само му беше чудно што ту не види ни једне блиске рођаке своје, а имао их је по доста. Али помишљаше у себи да женско срце нај дубље тугује у самоћи.

Смрт то примети па ће му рећи:

— Сад ћеш се нај боље о томе уверити. Појимо њима.

Баш у часу, када су хтели да излете кроз врата од куће, спазише код вратара неку стару, грубу бабу са посудом у руци у којој беше засађена мала лепа ружа. Она мольаше вратара да је пусти горе да положи на одар мртваца своју ружу.

— Молим вас, господине, — говораше баба — пустите ме да целивам мртваца. Од како сам у пола обневидела и

принуђена била да просим за мoga болесног сина, добри ваш газда даривао ме је сваки пут наполеоном, кад год би прошао поред мене. И давно бих и ја и моје дете скапали од глади, да ме његова милостива рука није помогла. Он је био наш отац, наш спаситељ. Бог да му душу прости. Ја немам друго до ову ружу, коју сам својом руком усадила и његовала, те сам је с тога донела да му је положим на одар у знак захвалности.

Вратар није ни слушао старицу, само је гурао од себе и говорио да она горе не може. Најзад баба дигну небу своје ослабеле руке а низ увело лице полетеше јој крупне сузе, па се окрете и изиђе не проговоривши ни речи.

Смрт шану души: — Видиш, велики је бол њем?

Излетивши дођоше за час пред једну велику кућу и уђоше у њу. Беше расветљена а по мермерним степеницима застрти шарени ћилимови. Ту становаше нај ближа рођака богаташева, дете његове сестре, коју он веома вољаше и коју беше удао за отмена човека давши јој богат мираз.

Кад уђоше у салон, нађоше га мрачна. Капци на прозорима беху пуштени, огледала застрта црним засторима, исто тако и клавир. Све показиваше тугу. То одговараше потпуно нежном темпераменту његове сестричне и доказиваше да га је заиста волела. Смрт ћуташе, па пошто све разгледа, излете из салона, а душа богаташева за њом, и они се од једаред нађоше у дивном будоару пуном сјаја и раскоши. Он миришао неким заносним париским мирисом и цвећем, кога беше по свима угловима. На дебелим миндерлуцима, који мамљаху на одмор, сеђаху неке отмене dame једући колаче, слатко воће и друге посластице и заливајући их мадером или чајем, па уз јело ћеретаху и збијаху разне шале. У једној наслоњачи застрој тигровом кожом беше заваљена госпођа од куће у ампиру од црне свиле. О врату јој богати ћердани, у ушима сјајне бриљантске минђуше а прсти пуни нај скupoценијих и нај модернијих прстенова. Говор се поведе о покојнику.

— Наредила сам да се застре салон црнином и да се спусте завесе: Шта ћете, морала сам то учинити света ради.

— Наравно — одговори једна од госпођа — иначе би те одмах почела оговарати. У осталом ти си га волела.

— Да — одговори немарно госпођа — премда мој, Боже, био је често досадан с његовим примедбама. Није могао да схвати неке потребе женске а као што и саме знате изашле би човеку на нос све његове предузретљивости и услуге, кад би почeo саветовати.

— Знам и ја то — рече нека омалена женица.

— Није он појмио деликатност женског срца — дода трећа дама.

— Опрости ми Боже, али није ми жао што га је Бог узео, јер годинама све је постајао несноснији! — Примети четврта.

— Али ипак нас је помагао, морате признати.

— Ах, по њему у ствари није било тешко — примети госпођа од куће. — А шта би иначе с новцем чинио?

Тако се оне ређаху у оценама, а јадна богаташева душа чуђаше се, како ни једна од тих рођака није могла да прозре чисте побуде његове поштене и добре душе. Свима је њима он чинио, свакој је гледао да угоди а ниједна не беше ту, која од њега није добила заштите или помоћи, кад му је затражила.

Али кад се поведе говор о наслеђу, и он виде њихну радост а нарочито његове миљенице, која се надала највећем делу имања, а кад почеше међу собом делити слике, намештај и друге драгоцености из богаташеве куће, смучи се душији његовој и оно излете одмах из буроара.

— Дакле, шта велиш? — упита га смрт ироничним тоном у лету по вароши.

— Доиста је одвратно — одговори душа; али одмах затим дода утешно: — Но људи бар нису такви! . . .

Величанствена пратња беше се кренула из цркве гробљу и кад стигне на место где се дели, те једни се враћају а други настављају пут у колима, смрт се с богаташевом душом увуче у једна кола, у којима сеђају четири богаташева пријатеља пушећи и весело часкајући.

— Био је добричина, сиромах — рећи ће један од њих скидајући прстом пепео са цигаре — кано момак уображен.

— Да. И ја бих рекао — одговори други. — Да је бар био нека глава, па ни по јада, али просто богат човек и ништа више.

Али написао је он и једно дело — примети трећи.

— Написао, реци боље потписао, а написао га је други. Па шта су онда професори. Чудо није купио и докторат.

— Немој да га оговараш, он је бар тебе спасао од пропasti.

— Чудна ми посла? Имао је могућности. Бог му је дао. У осталом шта би урадио од новаца. Ја не поричем да је био нека глава, то ћете допустити да није.

И сад тек наста оговарање, критиковање. Један називаше његова добра дела штреберством, други лудошћу, трећи распikuћством. И кад тако обиђоше смрт и богаташева душа и остали кола редом и свуда чуше скоро исте говоре, рећи ће стидљиво богаташева душа: — Међер ја сам био доиста неки покварен човек! . . .

— Чекај! — викну смрт.

И показа му оне исте пријатеље и сроднике; где бришу вајне сузе, кад му тело спуштаху у гроб. И душа богаташева сагађена спремаше се да одлети, кад угледа ону сироту бабу, коју засташе код вратара, где се полако вуче ка гробу погуђена носећи увек у руци своју ружу. Старица причека док се сва пратња удаљи с гроба, па онда усади ружу у свежу гомилу и клече молећи се тихо за душу свога добротвора.

— Шта би сад радио — упита смрт богаташеву душу, — кад би опет нешто оживео?

— Оно исто што и до сада — одговори одмах душа — јер ова једна баба, коју сам од беде спасао, доказује да сам на свету добро радио!

† Др. ИГЊАТ БАКОТИЋ

адвокат, умро је у Сињу 16. септембра у $11\frac{1}{2}$ сахата пр. п.

Ова је вијест ожалосила све Србе и Хрвате на Приморју, јер су сви поштовали његов ум, одлучну вољу и неокалјан карактер. Хрватски патриоти, кад још бјеше борба између браће Срба и Хрвата, дадоше му јавно признање за његове врлине, теод њих који бјеху у државној служби, отпуштени су као и. пр. данашњи хрватски првак и начелник спљетске опћине, др. Трумбић.

Бакотић је био један од нај окретнијех и нај поштенијех радника Срба на пољу народног препорода и бранилац народнијех и људскијех права.

Он је остао свеђ исти у свијем фазама јавнога живота на Приморју, у нај критичнијем моментима српске Странке.

„Српско Братство“ је његово дјело и он му је био предсједник. Ништа га није могло застрашити ни скренути с пута, ни сплетке, ни пријетње, ни сила система. Он је неустрашиво остао свеђ исти жарки Србин, који се свеђ излагао за поштење и правицу. Стога је он био понос Срба на Приморју а одавали су му пошту и браћа добри Хрвати.

Већ 1861. године истакао се као борац српске мисли. Године 1879. заuzeо се око оснивања „Српског Листа“. Године 1883. изабран је у Книну за посланика на далматинском сабору. Ту је одвојио говорничком вјештином, гвозденом логиком и српскијем жаром. Сву силу свога рада заложио је у оснивање „Српског Братства“ да уздигне српску странку на Приморју. То му пође и за руком 1898. године, те постане душом овог друштва. Али политичка га власт распусти већ год. 1899.

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А

Двије године послије оде на Цетиње као предсједник црногорског врховног суда. Кад се врати, настани се у Сињу. Одвојио је као бранитељ у процесу Бутиер-Метличић заједно с Д.ром Баљаком ради чланака у „Драшкову Рабошу“. Његова обрана учинила је праву сензацију. Том пригодом тршићански лист га нападе ради велике издаје. Али млади правници у Спљету дадоше му признање, како смо горе споменули.

Он је бранио пред поротнијем судом у Спљету и покојнога Антуна Фабриса. У свачијој је живој успомени она његова енергичност при упадима предсједниковојем, довикнувши му на примједбу, зашто се толико заузимље за оптуженика: »Кад закон дозвољава бранити лупеже, лопове и разбојнике, ваљда ми не ће кратити бранити поштене људе!«

Овому свијетлому карактеру, Др. Игњату Бакотићу, другу и пријатељу ненакнадивог нашег Фабриса, кад му се мртви останци предају матери земљи, праштајући се кличемо:

Слава и хвала!

Др. Игњат Бакотић родио се у Спљетскијем Каштелима, у Гомилици, 1835. године. Свршивши основну школу изучио је врло добријем успјехом гимназију у Спљету, пак правничке науке у Падови, где је добио докторат. Одао се адвокатури, коју је почeo у Ријеци а наставио у Спљету. За кратко вријеме био је у државној црногорској служби као предсједник врховног судишта на Цетињу, кад се вратио, настанио се у Сињу и наставио адвокатуру, где је и умро.

Укопан је 19. септембра 1906. у гробљу родног му мјеста Гомилице. Спроводу је учествовало релативно мало народа, кад се о смрти и о укопу није ниспта знало, јер је тако покојник у опоруци завјештао. Ипак дођоше одасланства из Книна и Шибеника а изречена су му четири говора на гробу. Братска хрватска опћина Суђурашкa, и многе српске, хрватске и талијанске личности учествовале су спроводу а на гробницу положени су многи вијенци.

Богданчево. Народни и пољски парк, експедиција Године 1905. — А. Гајко Чешка и Јордановића. Двадесет и петнаест гравира које приказују мотоцикл и мотоциклиста најбољих марки из Европе и Америке.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — OCJENE I PRIKAZI.

Reitrag zur Kenntniß der pflanzengeographischen Stellung und Gliederung der Balkanhalbinsel. (Prilog naučno-geografskom smještaju i razredbi bilina Balkanskog poluotoka).

Ovu je monografiju profesora D.ra Luja Adamovića izdalo Uredništvo o Rezultatima Internacionarnoga Znanstvenoga Botaničkoga Kongresa u Beču god. 1905 a štampana je u Jeni. 1906. Ovo je vrlo zanimiva i učena radnja o flori na Balkanu. Pisac dijeli istu floru u dvije oblasti: u mediteransku i srednjoeuropsku. Mediteranskom florom zove pisac onu rastlinsku oblast, koja rauzimljje zemlje blizu (sredozemnog) mora i koje imaju potpuno osobitu i posve kserofilsku vegetaciju, koja je vlastita samo ovijem krajevima a određena je samo za njih.

Glavna razlika između prijašnjeg shvaćanja o mediteranskoj oblasti u balkanskijem zemljama i shvaćanja piščeva saстоji u tome, da ovaj smatra da gorska (brdska) flora pripada ovoj oblasti, a dosta su je drugi ispitivaoci smatrali da pripada srednjeeuropskoj bilinskoj oblasti i tri razloga navodi pisac na potvrdu svoga mnjenja.

Srednjeeuropska oblast je onaj dio Balkanskog poluotoka, koji ostaje, kad se ocijepi od njega sredozemački (mediteranski) kraj. Ovomu kraju srednjeeuropskom pripada zaleđe Hrvatskog Primorja s one strane Velebita, pa sva Bosna, sjeverna i istočna Hercegovina, mal ne cijela Crna gora, Novopazarski sandžak, Stara Srbija, malne cijela podunavska Bugarska, mali dio Arbanije i Maćedonije, to jest klin, koji se probija između Prizrena i Skoplja i južno sve do Bitolja sužujući se sve to veće.

Svi djelovi srednjeeuropske oblasti Balkanskoga poluotoka pripadaju Pontinskoj pokrajini ovoga bilinskoga kraja. Pisac pak dijeli cio poluotok na osam potpuno karakterizovanih regija a na četiri bilinska pojasa.

Воћарство. Написао Др. Ђорђе Радић, секретар Српског Пољопривредног Друштва. Свеска I.—V. Свака свеска стоји 0.55 К (или 0.552.).

Добротом једног пријатеља имали смо срећу видјети и прочитати прве четири свеске овог красног и управ момументалног дјела. Наша воћарска књижевност је доста сиромашна, те свака боља принова по нешто надопуњује празнину, која се у великој мјери опажа. Са неким неповјерењем узели смо у руке прве свеске Радићева *Воћарства*, јер су по својој вањској изради обећавале више, него смо смјели помишљати, да би могла дати ова код нас врло слабо обрађена страна наше књижевности. Прегледавши и прочитавши почетак овог великог дјела, дошли смо до ујверења, да је обрада градива достојна онаке израде и да ће ово дјело, изађе ли на јавност цјелокупно, надопунити велики дио оне осјетне празнине, коју је требало попунити. Француски лист „Le jardin fruitier“ пише, да је дјело врло добро и кад би на француском језику овако било написано, да би се њиме и по садржини и по изради Французи морали поносити; а чешки професор Др. Ј. Корбеларж вели, да Чеси овако дивнога дјела немају, те честита Србима и Радићу захваљује на овоме момументалном дјелу.

Поред овакијех оцјена, које су изашле из пера најкомпетентнијих судија, свака наша ријеч била би сувишна. Можемо само надодати, да је дјело плод савјесног, озбиљног и свестраног тридесетгодишњег рада и проучавања, те је колико са теоретске, толико опет са практичне стране управ савршено употребљено и знање и искуство.

Што се пак тиче вањске обраде, истаћи ћемо само то, да је и карта и уопће техника каквом се не може дичити ни једно српско дјело. Слике су управ савршене у природној боји и величини.

Дјело ће бити раздијељено у четири књиге, а свака књига по прилици у 15 свезака. Сваки претплатник добиће позлаћени повез бесплатно.

Препоручујемо ово дјело свима, који се интересују са воћарством, особито нашим учитељима и свештеницима. Ко мисли примати нека посјети претплатом, јер се штампа само у 1000 егземплара.

Никола Л. Бркић.

БИЉЕШКЕ. — BILJEŠKE.

КЊИЖЕВНОСТ И УМЈЕТНОСТ.

Стеван Сремац. Број 35. и 36. Бранкова Кола, који је изашао 7(20). септембра о. г. намијењен је цио помену пок. Стевана Сремца и носи на првој страници његову симпатичну слику.

Zvono od urâ u Dubrovniku, о којему smo donijeli, у броју пред овим, чланак управитеља музеја g. B. Kosića, remek-djelo dubrovačke renesanse i домаћег умјетника, snimljeno je ovijeh дана fotografски.

Spomenik Washingtonov. U Budimpešti podignуće se spomenik творцу америчке слободе Washingtonu.

NAUKA.

— Dr. Lujo Adamović, naš sugrađanin именован је privatnijem docentom u bečkoj universiteti за bilinsku geografiju.

Dr. Šostarić, negда suplenat u dubrovačkoj gimnaziji, именован је docentom za bilinsku anatomiju u пољoprivrednoj bečkoj akademiji.

Prirodne znanosti.

Opservatorije na Vezuvu. U posljednjem броју „Srda“ donijeli smo вест да naučnjaci osjećaju потребу, да се preuredi ovaj завод на корист

nauke. Sada i na kongresу njemačkih prirodnjaka, који је проше недјеље bio u Stutgarti, opservatorije на Vezuvu bio je предмет raspravljanja. Dne 17. septembra по подне Dr. Wegener, из Münstera u Vestfaliji, говорио је о erupeciji aprila 1906. на темељу topografske karte lavinijeh potoka. Tada profesor Dr. C. Doelter из Štajerskog Graca nadovezujući na оvo predavanje istače потребу internacionale postaje на Vezuvu. Kazao је да је, već obzirom на praktično upravljenje, erupecija 1906. доказала, да је vulkanizam i njegovo učenje vrlo znamenito. Treba започети opširnjem geofizičkim i hemičnjem, hemičefizičkijem i petrografske ispitivanjima. Treba одmah на lieu места испитати nadasve plinove, radioaktivnost i učiniti detaljne fotografске snimke. Svakomu испитиваоцу је познато, да је садашње opservatorije nedostatno. Stoga је očitovoao мnijenje, да га треба opskrbiti свим потребним spravama, да one буду при руци испитиваоцима, kad dodu u Napulj. To bi по њему било могуће izvršiti prinosima znanstvenijeh korporacija svih zemalja. Ispitivanja on nalazi od velike znamenitosti за fiziku, hemiju, geologiju i mineralogiju.

— *Prirodne znanosti i nazor o svijetu.* Na kongresу njemačkih prirodnjaka i liječnika, који се držao u

drugoj polovici septembra u Stuttgatu, profesor filozofije Dr. Lipps iz Münchena držao je vrlo interesantno predavanje o odnošaju među prirodnjem znanostima i čovječijem mišljenju. Ideje iznesene od monakovskog profesora pokazuju, da opreka među egzaktnijem znanostima i ozbiljnom spekulacijom postaje sve to manja, te da je i među prirodnjacima iščezla vjera u prirodne dogmate *sui generis*, koje su veliki mislioci odavna proglašili pravijem predrasudama. Pr. Lipps kazao je:

Sada se često čuje govoriti, da sve prirodoznanstveno saznanje sastoji u opisivanju pojava, upečataka, koje mi primamo od stvari, zrcaljenja ovih opaženijeh slika u našoj svijesti. Misli se dakako, da čovjek uopće, dakle i prirodnjak, u stvari zna samo o sadržajima svoje svijesti; da je nemoguće, da svijest izade iznad same sebe, kao što je nemoguće, da neko preskoči preko vlastite sjene. Sve ono zvuči ubjedljivo. Ali zagonetka saznanja leži dublje. Nešto drugo nego osjećanje ili opažanje u smislu upečataka ili slika, jest mišljenje i misleći duh; nešto drugo nego moje čulno jest moje duhovno oko. U mišljenju duhovno oko gleda u svaku doba preko slikâ i postavlja i shvata mislećemu *ja* onostran svijet. Mišljenje je po svojoj prirodi uzajmično odnošenje između mislećeg *ja* i takovog svijeta. Mi znamo, govoriti se, samo o sadržajima svijesti, ali znanje pretpostavlja vazda pošmatranje, a prirodnjak ne posmatra sadržaje svijesti, zrcaljenja u individualnoj svijesti, „pojave“ u ovom smislu, već on posmatra zbiljnost. Cilj je prirodne znanosti uređenje zbiljnosti uopće u sistem zakonitijeh (gesetzmässig) odnošaja zavisnosti između prostornijeh, vremenijeh i brojevnijeh većina. Prirodoznanstveno saznanje

jest saznanje ne zbilje već za k oni-
tosti zbilje.

Pojmovi su sile energije i ost. antropomorfizmi. Što ove riječi i mnoge srodne znače, što n. pr. znači „težnja“, „tendiranje“, „djelatnost“, „djelovanje“, „rad“, „proizvodjanje“, „proizvlaženje“ ili „biti proizveden“, „otpor“, „napetost“ i ost., sve to poznamo iz sebe, kao određenja našega *ja*. Mi poznamo silu i energiju iz osjećaja vlastite sile i energije. Ali počovjećujemo stvari unoseći u njih takove doživljaje svoga *ja* ili svojih čuvstava. Ipak to ne smeta, da se prirodnjak služi tijem pojmovima. Samo treba da iz njih sašvim odluči onaj izvorni psihološki sadržaj.

Ali riječi čarobno djeluju na duhove i potkupljuju i razum. Poznate i obične riječi čini se kao da označuju poznatu stvar. Tako se rada mitologija pojmove sile i energije i napokon neka vrsta novog uvjerenja ili vjerovanja koja je već dovela do osnutka nove opštine istomišljenika.

Osobito energija, ovaj u sebi prazni glasovni simbol, čije značenje stoji jedino u tome, da u kratko označi zakonitost zbilje, hipostazuje se i pravi se stvarju, postaje konjem u svjetskoj mahini; općenitost u upotrebljavanju ove riječi rada ludost, kao da se je u tome shvatilo općenitu, sebi samoj uvijek jednaku sustinu stvari. I sad se možda pomoću toga „konja“ rješavaju svjetske zagonetke.

Zbilju shvaćenu u pojmu prostora prirodnjak zove materijom, u ostalom je ova riječ ime za jedno x. Ali i kad prirodnjak ovome x dà označku prostornosti, on vrši samo jedan način razmatranja, to znači on ne zna ništa o tome, da li zbilji i samoj u sebi pripada prostornost. Mišljenje, da su svoj zbilji uopće svojstvena pro-

storna određena, dakle da je sve zbiljno prostorne prirode ili „materija“, materijalizam je u ovome smislu besmislica, pošto zbilja svijesti nikako nije pristupačna prostornim pojmovima. U istinu materijalizam može biti samo praktična maksima prirodne znanosti, naime maksima da ona (t. j. prirodna znanost) o svojoj zadaci, da zbilju sa bere u zakone, koji se među prostorijem, vremenskijem i brojevnjem veličinama, u ostalom među nepoznatijem, prikazuju kao zakoni, ne očaja na nijednoj tački; on je (tj. materijalizam) tvrdo uvjerenje, *da nije potreba da ona o tome očaja*. Naprotiv materijalizam nije nazor o svijetu, ako pod tijem razumijemo mnjenje o suštini zbilje. Prirodna znanost ne je niti neopće nikakva posla s nazorima o svijetu, pošto po čitavom svom smislu ne ide za suštinom zbilje. Ona je prikazanje zakonitosti zbilje u stanovitu jeziku. Tek s one strane prirodne znanosti počinje pitanje, kako se ima zamisliti suština ili *quale* zbilje. Ovo pitanje možemo nazvati prirodnofilozofskim. Pokusaj odgovora na nj počiva na kritici prirodoznanstvenog saznanja, to znači da treba uvidjeti što je sustina ovoga saznanja. S.

— *Prijenoz električne snage bez žica.* Iz San Sebastijana u Španji telegrafisu *Daily-Telegrafu* u London ovo: Za posljednjeg boravka španskog kraljevskog Para u San Sebastijanu poznati elektro-tehničar Leonardo Torres Quevedo prikazao kraljevskom Paru svoj sensacionalni izum, po kojemu se može upravljati sa suha brodom na morskoj pučini i uređivati sva kretanja a da ne treba nijednog rada vojske na brodu. Kao predmet dokazivanja služila je velika motorna lada bez vojske. Kraljica, koja se nalazila

na jahtu „Giralde“, naznačivala je koja kretanja ima izvršiti lada bez vojske. Ona je izvršivala posve tačno naznačena kretanja. Upravljanje ladem činilo se električnosti bez žice Herzovijem valovima. Sprava Quevedova uporavljiva je za sve vrste motornijeh lada. Sad će se Quevedo latiti primjene svoje sprave na ladanju s velikom tonskom sadržinom. Quevedo misli da je riješen problem upravljanja torpedama i podmorskijem ladamama. Njegov je izum uprav kada da izvede potpun prevrat u vođenju rata.

Nautika. Uzorci brodova. Na raspolažanje njemačke marine stavljeni su uzorci brodova od malog mjerila i to da se olakša časnicima i vojsci učenje brodova, na kojijem oni služe. Ovi uzorci brodova tačno su slični brodovima flote ne samo u spoljašnjosti nego još i u svijem detaljima unutru grade. Ti su uzorci sasvijem od kovine i potpuno se mogu razmetnuti, tako da se može proučiti svaki komad. Šmrkovi (sisaljke) vodenii i vazdušni, električne provedbe (kondukture) prikazane su različitijem bojama, da se više olakša pomnjiwo razmatranje. Sve pregrade mogu biti jednako razmetnute i stavljeni poslije na mjesto, kako i svi dijelovi mašina. Ovi su uzoreci smanjeni na jednu pedesetinu. Njihova je fabrikaciona cijena vrlo visoka. Tako uzorak broda od 10.000 tona stoji do 80.000 franaka; ali je ovo novac dobro uporavljen, pouka pomoraca u ovijem prilikama je savršenija i sigurnija.

Geografija. Guanajato, grad u Meksiku, sazidan od zlata i srebra. Kad Španjolci otkriše i osvojise Meksik, sagradiše nov grad, Guanajato. Tu u blizini bješe rudnik zlata i srebra, La Luz, i iz njega Španjolci kopahu ove

dvije plemenite kovine. Ali onda bježu pri ruci slaba mehanična sredstva za vadenje zlata i srebra iz rudače, iz koje se izvadi samo tri četvrtine od cijelog kovinskog sadržaja. Ostalo kamenje, o kojemu se onda držalo da ne sadrži više ni malo zlata ni srebra, bi uporabljen kao gradivo za kuće, zidove i t. d.; drugo se prezirno bacalo na gomile. Tijeh gomila ima mnogo. Drži se da samo jedna od tijeh gomila sadrži tijeh plemenitijeh kovina za trideset miliona dinara vrijednosti; a vas je grad sagraden tijem kamenjem i opkoljen je visokijem zidom od istoga gradiva. Iza grada proteže se za nekoliko milja gorje puno te rudače. To je ogromno bogatstvo, koje potvrđuje ozbiljan pisac, Persy Martin, i ozbiljan list „Financial News“.

— *Pomorski konati.* God. 1895 prode kroz Suecki konô 3430 broda s tonečažom od 8.442.000 tona; kroz Korintski 2500 broda s 368.000 tona, kroz Baltički konô (Cara Vilima) 4.600 broda sa 890.000 tona. Deset godina poslije, t. j. 1905. kroz Suecki konô prode 4116 brodova a 13,134.000 tona; kroz Korintski 2928 brodova i 428.000 tona, kroz Baltički je prošlo 21.048 brodova.

Higijena. Potresi zemlje u terapeutici. Uslijed velike nesreće u San Francisco, liječnici su opazili neki broj slučajeva, iz kojih bi proizašlo da posljednje trešnje nijesu žalosne za svakoga. Neki su bolesnici odmah ozdravili uslijed uzrujanosti, koju su osjetili. Navada se pojmenice lice, ujmljeno (paralizovano) od više od 15 godina, koje je u jedan put u malo časaka opet počelo kretati svojijem udima. Očevidno je ovdje da se radi o nevropatičkoj ili histeričkoj uzetosti (paraliziji). Na suprot mlada djevojka, koja bješe zanijemila uslijed potresa, ozdravi drugijem potresom. To

je s toga što je bila jako potresena, kad je opet vidjela svoju majku, koju je držala za mrtvu.

Za ruskojapanskoga rata nekoliko stranaca davahu gozbu u nekom japanskom gradu i većina se njih opi. Nenadna trešnja rasprši im pjanstvo. Slučajevi ove vrste vrlo su česti. Navada se lice, koje na putovanju oboli od reumatičke ognjice. Voleći bolovati u svojoj kući nego u tuđem gradu, uzme voz da se vrati kući, premda je bilo u potpunoj krizi bolesti. Nenadna kolizija njegova voza s drugijem donese mu neposredno zdravlje. To dočakuje da katastrofe gdjegod imadu i dobru stranu.

Kućanstvo. Čista nepomiješana kava. Svak nema mlinac da samelje kavu, te tada treba kupovati u trgovca kavu samljevenu. Kako se može raspoznati, kad je kava u prahu, da je čista, nepomiješana? Ako trgovac nije pošten, teško je raspoznati prijevaru. Osobita poljoprivredna poslovница u Sjedinjenjem Državama, utemeljena za ispitivanje izopačenijeh stvari ili falsifikata, objelodanila je zanimivu knjižicu o tomu, iz nje je izvadeno ovo o kavi. Ako kava u prahu izgleda jednolika, kad se promatra golijem okom, ili bolje lećom — to je znamenje čistoće. Ako naprotiv ova jednolikost nije očevidna, to je znak, da je kava pomiješana bobom, graškom, cikorijom itd. Da se bolje osvijedočimo, uspimo nekoliko kafe u gostaru na pola punu vode i prohmućajmo tako da se svaka čestica kave smokri dobro. Čista kava sadrži nekoliko uljane supstančije, koja će učiniti da isplovi na površinu, a nasuprot ono što nije kava, pasti će na dno. Cikorija rastapujući se u vodi ostavlja ugasiti crnkasti trag, koji izdaje njenu naznočnost.

— *Kako se može očuvati ugalj.* Ugalj ostavljen na otvorenu vazduhu podložan je kvaru. Kad je nagomilan na velike zbijene mase, moguće je da se sam od sebe zapali i opasnost je da izgori, nadasve ondje gdje je toplota visoka, kisionik vazdušni može, kombinujući se s počelima sadržanjem u uglju, proizvesti zapaljiv plin. Ugalj se obično pokvari na suncu, kišom, vjetrom i mrazom i konstatovalo se da ugalj ostavljen nagomilan za više mjeseca prouzrokuje osjetljiv gubitak i postaje lomniji nego ugalj, koji je tek izašao iz majdana. Inglesko admiralstvo zamislilo je da doskoči ovoj neprilici držeći ugalj pod slanom vodom. Ovo praktično postupanje nakon tri godine pode za rukom Sad se ovo sredstvo usvaja jednako u Americi, gdje su dali zgraditi od društava za električnost prostrana hranilista bez vode, u koje se može spremiti od 1000 do 4000 tona uglja. Priznalo se od tada da ugalj potopljen gori bolje nego suh ugalj. Stoga se bez sumnje domaće u Belgiji pobrinu da skvase ugalj, prije nego ga metnu u peć. M. Macaulay, upravnik *Alexandria-docka* u zemlji Galesa, izvještaje, da prenoseći ugalj jedan od brodova potonuo je nazad deset godina dana. Zamislilo se skoro spasti ovaj ugalj i izvadila ga se velika množina. Pa su se osvjedočili da je on mnogo korisniji u svakom obziru za gorivo nego iordan drugi.

Školstvo. *Rusija naprednija.* Car je ruski sada naredio da za niže razrede srednjijeh škola za dječake mogu biti namještane učiteljice.

Izumi. *Izum prodat za 5 tisuća mješte za sto tisuća dolara.* Naš Tesla bješe izumio prije 1888. godine više industrijalnijeh primjena na temelju načela

o „lećećem polju“, za koje u Americi bješe dobio brevete. Ali i jedan Italijanac po imenu *Ferraris* bješe već 1885 primijenio taj izum na jedan motor. Tada nastane sudbena parba u Americi između ova dva izumitelja, da se riješi čigovo je prvenstvo. Američki sudovi dosudiše Tesli to prvenstvo, za koje se bio pobrinuo veliki industrijalni sindikat „Patent-Pool-Trust“. U ovoj parnici radilo se o milionima dolara interesa. Dok još trajaše parnica, rečeni trust bio je naumio kupiti od Ferrarisa izum i bio je ovlastio svog jednog člana, da ga kupi za sto hiljada dolara, a bio je spravan da ga ovlasti na izdatak i većeg iznosa. Protiv svakog očekivanja Ferraris zatraži samo pet hiljada dolara misleći da zahtijeva preveć. Amerikanac, član trusta, ostane zabezeknut; ali mu odmah isplati ovaj mali iznos i zadovoljno reče: *Business are business* (posli su posli)!

Novo sredstvo rasvjete „Gasajer“. Nov način rasvjete prijeti da će se natjecati s plinom i s kamenjem uljem, ma i da je isto ulje sastavina novog sredstva rasvjete. Izumio ga je Inglez F. J. Cox i nazvao ga je „air-gas“. To je rasvjetno sredstvo mješavina vazduha i kamenog ulja. Plamen ove mješavine daje svjetlost mnogo jaču nego plin a ima i mnogo jaču toplotu i može se uporaviti i za kuhanje bolje nego ugaljnji plin ili petrolje, ne samo jer ima veću toplotu, nego i jer ne smrdi ni malo a jevtiniji je nego mnogo drugo svjetlo. Svak ga može uporavljivati, bez osobita učenja. Sa namještajem, koji stoji 2500 kruna, može se dobivati rasvjetna snaga od sedam do osam hiljada svijeća.

Podmorski znakovi. Novi sistem podmorskijeh znakova, koje je izumio

Amerikanac, *M. Millet*, kuša se sada od ingleskog admiralstva na krstarici *Antrim* u Chatamu. Ako ovi opiti budu zadovoljili, više transatlantičkih vatreњača i kulâ svjetiljâ uporavice ovaj izum. Sistem *Milletov* pozvat je, drži se, da učini znamenite usluge u vrijeme magle na mjestima, koja se drže opasna. Sistem sastoji iz sprave prenašalice i sprave bilježilice. Prenašalica je uronjena u moru kod kule svjetilje ili u pristanu. Ona sastoji iz jedne vrsti zvona, kojega je zvečak pod djelovanjem električkog mehanizma; uslijed ovoga zvonjenje može biti neprekidno ili ponovljeno od vremena do vremena. Sprava bilježilica utvrđena je na trupu broda a električna žica stavlja je u svezu sa mikrofonom namještenijem na ladinom mostu. Sprava bilježilica označuje zvonenja do daljine od trideset kilometara i čini da se raspozna tačno otkle dolazi zvezk i koja mu je udaljenost. I druge su se sprave bile napravile na sličan način ali one nijesu dale sigurnijeh rezultata. Čini se da *Milletov* sistem riješava sve poteškoće.

KULTURNE VIJESTI.

Statistika. Kolosalna općina. Njujorska općina ima 51.146 službenika (činovnika) svake vrsti i stepena. Ona je 1905. povećala sa 20 miliona dinara (franaka) ukupni iznos plata prama prijašnjoj godini.

Napredak mušice od voća. M. Giard javio je nazočnost sasvim neočekivanu ovog egzotičkog diptera u pariskoj okolini. Premda veliki opustošilac voća, insekat je posve rijedak i nije napao nego na koju kaisiju baštâ u Courbevoie i ne bi se imalo mnogo truda da se zaustavi njegova invazija, kako se čini u Njemačkoj za novi

parasit zemljake (krumpira) i kako čine poljoprivrednici Argenteuila za mušicu šparoge po savjetu samog M. Giarda. Ali za mušicu od voća poziv nije bio razumjen i ove godine breskve su bile napadnute u okolini Pariza. M. Giard, koji je već navijestio najuspješnije sredstvo da se zaustavi bić, podigao je uzvik uzbune i tvrdi da je vrijeme, da se energično radi.

Injekcija stabala i zemljaka (krumpira). Entomolog ruski M. Sigismund Mokrijetski došao je čudnjem kušnjama do toga da preporodi stabla iscrpljena uštrecavajući im razne antiseptične ra-topine nadasve željeznog sulfata. M. Simon, inženjer, imalač zemalja u Allaire, započeo je odavna slične opite i priopćio je u skorašnjem kongresu franačke pomološke udružbe posljednje dobivene rezultate.

Marta 1905 dvije jabuke u dobi od 25 do 30 godina imale su mnoge grane usahmute i činilo se da imadu brzo izginuti. One su upijale uštrecavanjem ponovljenjem 24 dana izasobice po prilici 20 litre vode i tečnog gnjoja, gdje se rastopilo 50 gr. željezne potase. Njima se sada povraća snaga. S jednom breskvom (praskom), u potpunoj sjeći, i koja je izgledala vrlo kukavno, postupalo se na jednak način. Njene su breskve uzrasle do zrelosti, kad vas plod susjednjih breskvi, koje je rasio u sličnijem prilikama, usahne.

Operativni postupak temelji se na načelu komunikacionijeh sudova. M. Simon provrti malu rupu na vrat stabla i u nju zatvarač (čep), u koji stavi staklenu cijev od kaučuka a nju u sud pun rastopine. Ovaj je sud stavljen na neku visinu i tekućina se unosi u sudove stabla prosti jem učinkom tlaka. Tlak naj jači upotrebljen do sada bio je od 1·50 m.

Slično postupanje pokušalo se na kupus glavati i na zemljake (krumpire). Kupus se zavio brže, te je mekši nego obično.

Što se tiče zemljaka (krumpira), M. Simon opisuje ovako uspjeh: Ja odijelim stopu zemljake lijećenu za 15 dana čistom vodom, kojoj nadodam desetinu morske soli. Zemljake teže 475 gr. Ova je stopa uzeta na polju od 25 ara zasadenijeh zemljakama. Tle po sebi presuho nije imalo vode za vise od tri mjeseca; berba je dakle bila nikakva. Ja sam učinio odijeliti šest stopa na ovom polju. Zemljake (krumpiri) su težile ukupno 930 gr., sto dava na stopu 160 gr. mješte 475 gr. koji su se dobili od injektovane stope. Sve ove zemljake sazrele su u istjem prilikama. One koje su lijećene, bile su vrlo brašnaste, vrlo bijele i vrlo bogate fekulom; druge su bile žuće, tvrde i da tako rečem ništa brašnaste.

Cinilo bi se dakle da će postupanje injekcijama biti pozvano da bude upotrebljeno brzo za preporodenje stabala; njegova praktična i ekonomna vrijednost, što se tiče zelja i variva, treba još dokaza.

Branje zaprijećeno. Ne samo životinje i stabla treba da budu obranjena od tamjanjenja, nego su još i čedne biljke u opasnosti da nestanu za razloge slične onoj modi da se evijeće nosi u rupici za dugme — kako *edelweis* (šaprasti bjelolist — *Filugo Leontopodium*) jer ih njihove miriske osobine čine tražiti za pravljenje likera. Već su se Švajcarska i Austrija (Tirol) riješile da zapriječe branje i prodaju prevelika broja tog evijeća.

U Franceskoj zabranili su neki prefekti gulenje, torbarenje i prodaju nekih biljaka alpinskih, koje ginu a

između tijeh i *edelweisa*. Biće dopušteno brati evijet, ali zabranjeno guliti biljku. Ova je zaštita posve zakonita.

Za vodovađe. U nekim mjestima u Franceskoj uporavljuje se primitivno sredstvo, ali koje je jevtino i dobro odgovara. Polože se pod zemlju panj ili grane stabala, koje su se izvrcele ingleskijem svrdлом od 8 do 15 centim. premjera; grane su od dva m duljine a na kraju uvijene su na svrđao a jedan komad sastavljen je s drugijem metalnjem grlićima. Ovaka vodovada može trajati oko petnaest godina u vlažnoj zemlji; ali u suhoj zemlji treba je ponavljati svake tri ili četiri godine.

Tekovina na Javi. Šume tekovine (*tek* drvo), koje zauzimaju 640.000 ha, od čega se samo desetina svake godine upotrebljava, što se opet neodvlačno naknaduje pošumljenjem, čine najveće bogatstvo otoka Jave. Godine 1904. izvezlo se do 3,800.000 dinara (franaka). Stabla se sijeku, kad im je 50 godina i tada su visoka 20 m po prilici. Učine da usahnu po malo na mjestu, jer ih urežu na okolo 50 ili 60 cm poviše tla prorezom da prodre dublje od kore.

Rez kovina. Od nekoliko doba neki komadi nada, koji su djelovi okvira avtomobilâ, mješte da budu liveni ili kovani, na prostu su osjećeni od klada (bloka) kovine okruglom testerom. Tim se dobiva veća solidnost i zajedno ozbiljna prišteda. Ovo postupanje nije posve novo Upotrebljivano je od davnina u Pittsburghu; čini se da je bilo zamisljeno u Ingleskoj oko 1820. U ovo doba fizičar Colladon iz Ženeve učio je radnju. On je opazio da gvozdeni kolut (disk) od 20 cm. premjera, kad se vrti brzinom od 10 m. na sekundu na optoku, nagrizan je od ocalnog alata

s njim u dodiru. Što se brzina više množila, kolut je bio manje i manje nagrivan i kad je ona doprla do 21 m., kolut je nagrizao nado. Brzinom od 60 m. reže kvarc i agatu.

Teorija ove pojave nije još poznata. Ali je postupanje postalo industrijalno i upotrebljuje se, kako je poznato, u Krupovoj radionici da se režu ploče za blendiranje (zaklanjanje). Ploču od 15 cm. debeline i 3 m. duljine kolut reže u sahat radnje, kad se vrati brzinom od 80 do 120 m. na sekundu.

Umjetna grafita. Poznato je da se uporavljuje grafita u različite svrhe između ostalih i za pravljenje lapisa. Sada elektrohemične radionice Niagarskog slapa u sjevernoj Americi proizvadaju mnoštvo umjetnog grafita, koji je mnogo čišći nego prirodni grafit. Te radionice proizvadaju ga iz mješavine uglja ili antracita istućena u prašinu i malog postotka željeznog sulfara. Ta se mješavina izloži za dva deset i četiri sahata vrlo visokoj temperaturi i pretvori se u grafit.

Je li radium uzrok čistoće? Vrela, koja teku iz tla puna pukotina sadrže naj veće nadasve tifusnih mikroba. Ali mnoge se vode pored tijeh prilika nalaze posve čiste u Francuskoj. Zato naučnjaci Dienert i Bonquet proučište tu pojavu i otkriše da su radioaktivne sve vode proste zaraze. Ovo bi pobudilo u isto doba nadu, da bude nadeno sigurno sredstvo pročišćenju, a s druge strane dopustilo bi da ispitivanjem bude odlučeno, da li je voda zdrava ili ne.

Električna topota u odjeći. Franceski inženjer Kamil Herrgott izumio je spravu, „električki termofil“ koja može zimi grijati ispod odjeće čovjeka a da mu ne služi peć. Ta sprava sastoji iz male električne baterije, a

s njom su u kontaktu tanke žice, kojim je iznutra obložena odjeća. Ta se sprava može priložiti svakom odijelu a da ga se ni malo ne preinči. Noseći ovu spravu čovjek ne osjeća ništa nego ugodnu toplotu.

Potrošak vatrenjačkog društva.

„Sjeverni njemački Lloyd ima jednu od najvećih trgovackih flota na svijetu, jer su njegove: 82 transatlantske vatrenjače, 42 manje vatrenjače, 165 lada, koje nose ugalj, i iskrcavalice i dva broda za skolovanje. Ono ima promet na 37 raznijeh pruga, a između njih 5 za sjevernu, 4 za južnu Ameriku, 2 za daljnji Istok a dvije za Australiju.

Godine 1905. potrošilo se na brodu preko 79 tisuća kvintala mesa već zaklata, 13.000 goveda, 14.200 svinja, 7.000 telića (junaca), 16.000 bravā, 564.000 peradi, 59.000 divljači u ukupnom iznosu od 525.000 kg. Od ostalih proizvoda zabilježeno je 5 miliona jaja, 70.000 kvintala kruha i brašna, 144.500 kvintala krumpira, 272.500 gostara vina, 1.820.450 litara piva.

U isto razdoblje brodovlje prevali 732.000 milja, preveze 449.000 putnika, držase u službi 21.000 ljudi, od kojih 12.000 prave vojske od broda. Potrošak za ugalj bješe 27.500.000 dinara ili franaka.

Telegrafska flota (Brodovlje) cijelog svijeta. Ukupna duljina telegrafske podmorskijeh kabli (konom-pa, užeta) dosije sada po prilici 450.000 km. Flota uporobljena na postavljanje i održavanje ovih kabli sastoji iz 53 broda sa sadržinom od 95.000 tonâ i nominalnom snagom od 25.000 konja.

Franceska ima 6 broda, 3 državna a 3 društvena; Danska 3, Njemačka 2, Italija 1; Holandija 1, Kina 1, Japan

1. Sjedinjene Države 1 (a imadu se što prije spremiti 2 nova; ingleska vlada 2; kanadska vlada 2; Nova Zelandija 1. Druga 32 broda pripadaju ingleškim društvima ili južnoameričkijem.

Hodanje na vodi. Izumilac je poručnik amerikanac Sadler iz korpusa spasilaca u Charlesbank (Massachusetts). On je dao svomu izumu ime *pješačke lagje*. Zaslugom svoje „vodene obnove“, kako on još zove svoj izum, on hoda uprav povrh vode. Ovo je novi sport, koji će se negda bez sumnje uporavljivati u velikijem prijestonici ma toliko vise, što ovaj sport dolazi iz novog svijeta. Ne će ipak biti mnogo teško pravljenje Sadlerovih cipeala. One su sasvijem jednostavne. Zamislite drvene cipele, koje imadu oblik mali-jeh lada. U njе ulazi noga. Pritisujući lako i tijelom prignutijem malo sprjeda, kao pri klizanju po ledu, mal ne odmah zatim hoda lijeva noga i kliza se niz vodu isto lako kao Indianac u svom kanotu od kore. Vodene cipele nijesu teške ni malo; prve, kojijem je poručnik Sadler počeo svoje opte, bile su mnogo duge. Smanjujući mjeru sport nema ništa ružna. Hodac po vodi može vršiti okrete, može pospješiti ili usporiti svoju brzinu, kako hoće, zaustaviti se, puštati se klizati na površini i mijenjati svoja kretanja. Treba naravno malo vježbe, nadasve da se dobro zakopčaju cipele, a jedanput kad si se izvježbao u ravnotežu, vučeš se na prostu kao koturačom. Obično je dosta tri lekejije. Ako slučajno se razbiju kaiši, koji drže noge, nema apsolutno pogibelji, da ćeš zanjoriti u vodu, jer Sadlerove cipele u tom slučaju mogu u nuždi biti utrebljene kao splavi i može se bez pogibije doći do kraja vode. Razumije se po sebi da se ne radi ovdje o ho-

danju po morskoj pučini, nego po rijekama. Već prije bio je na Seni u Parizu učinjen sličan pokušaj ove vrste devetnaestoga vijeka, ali bez potpuna uspjeha. Cipele Sadlerove čine se da će dati boljijeh rezultata.

I drugi Amerikanac hoće da postigne isti uspjeh a to je kapetan Charles Holdriewe, koji je hodao po vodi tri debela sahata sa dvije vrste cipela učinjenih od daske od cedrovine po prilici u veličini od lake ladice duge 1·2 m. On je to kušao na Ohiu prema Cincinnati u nazočnosti velikog mnoštva, koje mu je učinilo najtopliju ovaciju.

НОВЕ КЊИГЕ. — NOVE KNJIGE.

1. **Novela Viktora Cara Emina.** I. Kontesa Nina. (Zabavna knjižnica „Čiril-Metodskih Zidara“ u Zagrebu). Zagreb 1906. Nakladom hrvatske knjižare i industrije papira (Lav. Klein).

2. **Историја српске књижевности** саставио Јован Гручић. Друго издање са 106 слика. Нови Сад, Браћа М. Поповић. Цена 4 круне.

3. **Рис. Т. Пророковић-Невесињац.** Од једног крвника другоме. Историјска приповјетка из живота српског народа у Херцеговини. Београд Шт. Св. Николића. 1906. Цијена 1 дин. 113. Издање задужбине И. М. Коларца.

4. **Косово.** Српске народне песме о боју на Косову. Епски распоред Ст. Новаковића и других. 11 изд. на ново попуњено с новим предговором. Београд у Држав. Штампарији Кр. Србије 1906.

5. **Вл. П. Поповић.** Живош и рад српско-црногорског литерарног и добротворног друштва у Сан Франчиску. Шт. „Срп. Независности“ Окланд, Кал. 1905.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

3. Једна је исправа бана хрватскога Матка Таловца од године 1441. Помоћу исправа, које су већ објелодањене, дубровачких писаца и Смичикласове повјести хрватске можемо се потанко упознati с Матком. Енгел по Филипу *De Diversis* пише да је Матко био Дубровчанин. Република, кад му је писала казивала му је: *membro de Ragusa, patria sua carissima* (члан Дубровника, Ваше премиле отаџбине) и *concivis noster dilectissime* (наш преобљубљени суграђанине), како се чита у *Diplomatarijum*. У споменицима навађају се као бани хрватски у исто доба, кад и он, и његова браћа Петар и Франо, а трећи Иван као приор Врански. Дубровчани су имали службеног посла с Матком већ год. 1434 за Сигисмунда а послије као бана и за овог краља и за Алberta и за Ладислава *Postumusa*. Кад се Алberto I. спрavљао на рат с Турцима, Матко је купио око себе војску за тaj рат и у ту сврху склапао је мир с Млечићима а с друге стране хотио је измирити Дубровчане и Стјепана Вукчића, да не буде другога рата у земљи за турскога. Иза тога је војска Алbertova стала скупљена дugo времена ког Сланкамена, али се у њој залеже куга, те се разиђе. Сам Алberto од ње оболи и умре.

Затим Матко Таловац бјеше један од посланика, који уговораху женидбу између Владислава Польскога и Елизабете удове Алbertове. Али кад Елизабета роди Ладислава Постумуса, она баци бана Матка у тамницу. Затим Матко умакне из ње, те пристане у Будиму уз друге свјетске великаше и бискупе уз Владислава польскога против Елизабети (1440) а овај се окруни. У рату с Турцима цар је Мурат подсједао Биograd, али брат Матков Иван Врански обрани град. Послије пуче рат између Елизабете и Владислава Польскога, а Матка поћерају из земље. Рат је трајао до 9. априла 1441, кад се мир уговори. Тада бјеше настало доба невоље а краљ се Владислав зарати с Туоцима 1444. Ови га потукоше код Варне. У бици деснијем крилом управљаше Матко Таловец, који се спаси од пораза. Добра дакле од 1440 до 1442 мора бити било за Матка врло тешко, кад је још морао тражити новаца у зајам. То је предмет ове исправе 10. јануара (св. Павао пустинjak) 1442., писане латински. Бан Матко исповиједа да је примио у зајам двије тисуће златних фиорина и да зато залага Дубровчанима сва своја добра, која се налазе у јуријске краљевства круне Угарске и да их без запреке могу запремити да се наплате, ако он не буде исплатио дуг.

Врједност овијех златнијех фиорина установљена је заштитнијем уговором између Дубровчана и Људевита Великога године 1358 овим ријечима: *iperpera auri.... quorum iperperorum valeant duo pro floreno* (златне перпере, којих два нека вриједе за фиорин.